

7680

ఆంధ్ర సృష్టమ్ము

న చిత్ర మాస పత్రిక

సంపాదకుడు

ఏడిది వేంకటరావు

AN ILLUSTRATED MONTHLY
TELGUGU MAGAZINE PUBLISHED

To Depict Andhra Genius

మ హా వా ఖ్యము

సంపాదకులు

ఆ. వి. సూరి గారు & జే. వెంకటేశ్వర శాస్త్రి

దొంగువల్లిభూషణ & జె. నరసింహ

మల్లవృథులుగారి & నెల్లూరి కే. బాపిరాజు

జే. భావరామ్ & దొంగులెస్సె

—ప్రీతి, స్నేహము—

రాజమహేంద్ర వరము

సంప్రదింపు

సంచిక

మూరళీధరుడు

౧౦౭

[అపిల్లైచక్రవర్తుల వెంకటరంగవాళస్వామిగారు]

సీ. ఘల్లుఘల్లుని కాళ్ల • గజ్జలండలుఘ్రాయు
 మోవినూదెడు పిల్ల • గోవివాని
 కాంచనచేలంబు • గటిసీమ నొలయంగ
 నోరగాసురపోన్న • నెఱగువాని
 పలువన్నెతలపూపు • బర్హిబర్హముగాగ
 గారు మేఘముఛాయ • గలుగువాని
 గురువిందములపేరు • లురములో నెరయంగ
 నాలమండలలోన • నలరువాని
 సీ. కోలచేగొని క్రేపుల • దోలువాని
 నాలుబిడ్డలమరుపులు • గొలుపువాని
 నెలమిచీము బ్రోవంగ • దలచువాని
 బాలుగోగోపగోపికా • లోలుదలతు

తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు

[నారాయణావనము వకుళాధరణముగారు]

అనందాచారి భాగవత భారత రామాయణాది వనవగ్రంథముల రచించినవారను, అనేక గ్రంథములకు పీఠికలు వ్రాసి విమర్శించినవారు వకుళాచార్యుల తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు తంజనగరం రంగమన్నారయ్యగారి కొమారులు. రంగమన్నారయ్యగారు శిశువులు. వీరు మమారు. మారు సంగత్యరములను తమ జీవించియుండి 1928 సం. ఫరమపదించిరి. వీరు ముద్రాక్షరం తంజనగర రాజాస్థానముందు గాయక విద్వాంసులుగ యుండిరి. వారిపేరు తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు. వీరు సంగీతముందుగాక సంస్కృతద్రావిడాక్షరములయందును గొప్ప విద్వాంసులు. వీరు కుమారులు ఆ గంగిరయ్యగారు వారికొమారులు. తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు. ఈ తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు విజయ పాత్రికలు. శతావధానములు గొప్ప విద్వాంసులు. సంప్రదాయవిషయములు చక్కగ

ప్రవచనము వాగ్దాటిగలవారలు. వీరు భక్తియోగంబును చక్కగ విచరించి చెప్పగలవారలు. అనేకులు వీరికివిద్యుంజనుండిరి. తంజనగరమునవీరి రాజపోషణ సరిపడక చెన్నపట్నము తేరి. పట్నమునచాలాకాలమును కుళాచార్యులగదివద్దయే ప్రవచనములయందు నిద్రపుచుండిరి. వ్యాఘ్రుంబుననుచు కొంద్రిచ్చిరవీరరాంధరస్వామిలు, జగ్గయ్యగారు, వీరికాలపువారలు. జగ్గయ్యగారి సమాధి చాకలపేటయందున్నది. తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారి కుమారులు రంగ రామాచలయ్యగారు. వీరు గొప్ప వ్యాపారముల జరుపుచుండిరి. వీరి భాగ్యపేరు క్రిరంగయ్య. ఈదంపతులకు దేవరాజ సుధీమణి అంగీరస నామసంగి అనినెల 18న తేదీ దశమి అవివారము 29. 35 ఘడియలు అగ్నిరసక్షత్రమున జన్మించిరి. వీరి మొదటి మగతమి. అందుచే ఈయన మిగుల గారాబముగా పెంచుచుండిరి. వీరి జన్మమండలి

చం	గా	మా. కు బు. అం
	రా	గు
శం	శ	

మా	చం బు	రా
	అం	
శ		
శం	అం	గు

లిద్ద గలక్షణ యొక్క ముగను. నిండిన పాల బుగ్గలతోను సంపాదమును గల్పించు మనోహరకూపమును గలిగి యుండుటచే జానువారెల్లరు ప్రేమించుచుండిరి. వీరికి గారాలువామను చిన్నయ్య యని యా, పృథ్వీరసామము లేవప్యెమ్మగ్లయ్య యని యా, దాస్యవామము దేవరాజసుధీమణి యని యా పేరిడిరి. అయిన వీరిని ఇంటియందును బంధువులుల యందును చిన్నయ్యయని బిలువచుండిరి. చిన్నయ్య భార్యయన “నవవిద్య విద్యాసాగరవిసాదసుజనోపకార తారకార దిండిరవిస్తారయో” విశాండులగు చిన్నయ్య మాలిగారి ద్వితీయ కన్యకుల లేవప్యెమ్మగ్లయ్య (విశ్వనాథాదర్శ కాకంబు) వద్ద కావ్య పాఠము, వ్యాకరణము చదివిరి. మఱియు మెట్టి తల్లిలేవన పదునాఠవ సంవత్సరమున గడలేరి F. A. చదువుచుండిరి. Junior course ముగిసినది. తులసిబ్రహ్మచర్యములచేరినో వివాహసంబంధములచేరినో వీరికి విద్యాభంగముగలిగెను. వీరివారలలో కొందఱు B.A.M.A. పరీక్షలకు జరుపుచుండిరి వారు శతగోపయ్యగారు. రంగయ్యగారు. వెంకటరామయ్యగారు. వీరలు బడియందు చదువుచుండగా వారి ప్రపుత్రులను దేవరాజసుధీమణిగారు తీసికొని చదువుచుండిరి. అందుకొద్దరగాను రంగయ్య B.A. గానికి యీర్ష్యతోనుక పనితీరుచు. వీరిని ప్రతులకు యీర్ష్యతోనుక పనితీరుచు. పద్మనాభమహాగను శ్లోకమున మహాగను అనుచుండినది. వీరిని ప్రతికూర్ష్య, శత

బాలము, విషయము, చాల రసవంతముగను గంభీరముగను అలంకార యుక్తముగను గుండెనవి. అయిన వాపద్యములు శ్లోకము లిప్పుడు దొరకట గుడ్డము-వానిని భాషాభిమానులు సేకరింతుని కొరెన.

దేవరాజసుధీమణిగారికి కొంత బద్ధిగవ్యము వెలసినందున సర్కారుయొద్దోగమల వాసింనక విద్యకొట్టులకుందు ఉపాధ్యాయమును సంపాదించుకొని కాలము గడపుచుండిరి. ఇటులాండే శతగోపయ్యగారు ఎం.ఎ పరీక్షకు జరుగువలసి యుండెను. అప్పుడు వీరికి పురు లెనుగు యొంగ్లి ఘా ఆలయము సంస్కృతము జదువుటకు మొదలెడిరి. అందు దేవరాజసుధీమణిగారు మిగుల పట్టుదలతో వ్యాకరణము, తర్కము, వివాహసంబంధము చదివి ముగించిరి. భగవద్గీత విశేషార్థములతోను విపులార్థములతోను వ్రాయ యానందావారి స్నేహము గలిగెను. అది మొదలు దేవరాజసుధీమణిగారు శతగోపములు, కావ్యములు భాగవతము, భారతము మొదలగు గుడ్డగ్రంథముల పూర్వకపుల మార్గము వదులించి లెక్కలనెరించుచుండిరి. కిమ్మట ఉపాధ్యాయులను విమర్శనలకు వ్రాసు మొదలెడిరి. కవిజీవితముల వ్రాసిరి. రామానుజము భాగవతము వచనకైలిని వ్రాసి ముగించిరి. భారతమున కొన్ని పర్వముల వచనకావ్యముగ రచించిరి. వ్రాయవలసిన పర్వములు ఇంకనుగొన్ని యున్నవి. వీరు లక్షణమున వన చాల తక్కువ ప్రేమము గాని యానందావారు ఏకాగ్రముని భావము గడించుటకు లేనిది. కొన్ని

వక్కరములు యానందాచారి వద్ద మిగుల పట్టుదలతో పొందుబడిరి. ఆనందాచారును వీరి మిగుల గౌరవించుచుండిరి. అటువ ప్రవర్తనలవలన ప్రాస్థిత కనివలన రాజాను, రాజావలనగవియు మావంద్రతారాగృహకు కీర్తిగడించుట సహజము. వీరి యంగ్యవశయందు పరిస తృప్తికా స్థానమున ప్రధాన పండితుడుగ ననేక గ్రంథముల సవరించుచు ప్రచురించుచుండిను.

మూర్యారాయనిఘంటు వొక్కటి కన్నించుటకై యాంధ్రభాషాను పరివర్తన త్రికా వారిని గోర పండితబృందముతో నా యాస్థాన మలంకరించి గ్రంథము రచించుచుండిరి. కొంతకాలము ముగిసినది వీరు సంస్కృతపదముల వ్రాయుచుండిరి. ఇంకను వ్రాయువలసినది యుండెను. త్వరలో ముగియగలరు. పరవస్తు చిన్నయ నూరగారి విశ్వఘంటువు టీక ననుసరించి వ్రాయుచున్నా మనియు ఆంధ్రవిఘంటువుల మార్గదాయకుడు చిన్నయనూరయే యనియు అరిసు మొదలిడియుండు కార్య మహాఘనునియు ఇట్టి రాజాస్థానముల వాంఛే వక్కార్యులు సఫలీకృతించు జేతుగల రనియు జెప్పుచుండిరి. మఱియు వీరిక

యందు గొంత వ్రాపి యున్నా ననియు జెప్పిరి. ఇవిన్నియు త్వరలో వెలువడినవి దలంచెద. వీరు రచించిన గ్రంథములు.

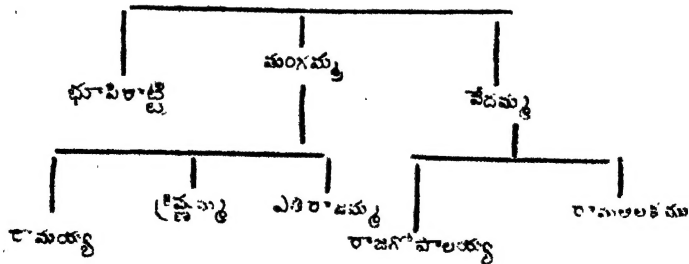
- 1 భగవద్గీత అర్థపరీక్షము.
- 2 నవన భాగవతము.
- 3 వచన రామాయణము.
- 4 నవన భారతము.
- 5 మను విశుదభిక్షములకును మఱియు ననేక

ఉత్తరీంధముల కుపోస్తారములు.

- 6 నన్నయచోరుడు (జీవితము)
- 7 కన్యచరిత్రము. అమృతము.
- 8 భాగవత, భారతములయొక్క విశిష్టకావ్యముల యందలి వ్యాకరణసూక్తులు (కథలము)
- 9 స్వాధ్య సంగ్రహము
- 10 చాటుపద్యములు, స్తోత్రములు.

వీరి ముగ్గురు భార్యలు మొదటిభార్య కొన్ని వక్కములలో గలిగెను. రెండవభార్యకు ముగ్గురు బిడ్డలు రామయ్య క్రీష్ణయ్య, ఎలిరాజయ్య. మూడవ భార్యకు రాజగోపాలయ్య రామలిలయ్య.

దేవరాజసుధీమణి

వీరి భాండాగారమున ననేక పుస్తకములుండెను. అందు వ్రాతప్రతులు తాళపత్రగ్రంథములు యధావిధమున వ్రాతప్రతులతో కావలసి యను వొక వర్తనయున్నది యాంధ్రగ్రంథము. అవి నూరగారిది యని వదలి నూరగారి భావములకు యగు నారా యునివనము ఆచార్యులయొద్దనున్న వ్యాసగారి కిచ్చి

నల్లుగ ఇంటియందలి వృద్ధులు జెప్పుచున్నారు. వ్రాతప్రతియందు ఎవరివంతుకములు లేదు. మఱియు విది పూర్వభాగము. దీనిని కొందఱు కేశవయ్యగారి బిడ్డయు, కరాలపాటి రంగయ్యగారివనియు, రామమజ్జగారివనియు జెప్పుచున్నారు. నిలకడలేనివరకు జేయు.

తైత్తిర్యచంద్రిక ఇతి తాళపుత్రగ్రంథము. మం
చక్ష వాసుదేవకృతవిరచితము. ఇందు-కారికలు-వృత్తి
యన్నది ఇదియుమాలిగారిభొండాగారపుపుస్తకమే.
వేదాంత దేశికకృతపాదుకా సూసముమొ
దలగునవి చేరిన యొక వ్రాతపుస్తకము యున్నది.

వీరి విచారచక్ర మిగుల సొంపు. అచ్చలెనుగు
పదములు సంస్కృతపదములు కలసి మెలసి యుం
డును. విషయ మనెఱుఁగము. అలంకారయుక్తము-
పద్యములు మృదులుధుర రసాలంకారముతో వీను
లుట్టిపడుచుండును మమారు చందపద్యములు స్లోకాలు
సేకరించి వ్రాయబడియున్నవి. ముందుసంచికల కా
దుడు- వారి సామధూర్తికై సేన వ్రాసినపద్యములు.

కం. తరిజనగర మిలుపేరిట
రంజిల్లెను దేవరాజ రత్నముసభలన్
పుంతరగవికన్ తెప్పయ
సంజీవమగుచు తెలగె సద్వైష్ణవుడై

కం. చక్రపుంజర గవీశ్వర
సమ్మతికన్ బామ్రుడనచు సద్వైష్ణవ గో
ష్ఠిన్నగడి లేవప్పెరుమార్
చిక్కుయసద్వైష్ణవులకు జంకామణియై

సీ. ఎవ్వనినవ్వులు నీగోష్ఠివారల
కుగములకలచే మరుగవలెనె
ఎవ్వనినవ్వులు నీయాంధ్రులందలి
సోదరబృందము ప్రక్కజేసె

ఎవ్వనినవ్వులు నీయాంధ్రభోజుని
కవులను లాన్పుమార్ గప్పియుంచె
ఎవ్వనినవ్వులు నీయాంధ్రభోజుని
చింతలవోదంగ జేసియుంచె
జట్టిమూర్ఖుడు దేవరాజావ్యాఘ్రుండొ
నులలవీచుచు వేగ నామాన్యుడితుమ
భుద్ధుత్వంబుజేరుచు భుద్ధుడైయె
నిర్విముఖుల జొందుచు నీకుజేరె

గీ. నతనియత్మయు నెప్పు డానంద మొంద
మనము విచ్చలు తరిసికి మరుగళంబు
బాడింపుట యుక్తంబు బరగమనకు
నతనిపూనిక దలకట్టి యలరరయ్య

సీ. తెనుగొజ్జలెల్లరు తెలివితోదబ్బయూచ
మిసిమిపసనుగూర్చి మెఱుంగులెట్టి
వచనరచనలందు నర్థిల గావించి

గ్రంధరత్నంబుల గట్టువులేక
తలైవిగనురెత్త నేర్పుతోరదియించి
కవులకాంతి జాయగట్టదలిసి
జేవరాజంబు నా ధీరులు గొనియాడ
రాజసభలకెక్కి రచనగాంచి

గీ. మూర్ఖవారాయణీయము ముప్పగముగ
బాధ్రగమాత కర్పింప నాథతోప
దీక్షవీతికాపుర వరాధ్యయభధను
నగ్రగణ్యుల గాంచి సమగ్రగరిమ

భారతాంబిక [సత్యపాాలు అప్పారావుగారు]

ఉ. శ్రీకర మై, మనీంద్రులకేళుర మై, సకలగమాంబుర
త్పాకర మై, కళాకమలవప్యనుగంధపరాగరాగతో
భాకర మై, వివేకగుపాదపనిర్దళసత్యకౌదళ
త్రాకర మైన నిజ్జీవిది ధన్యుడ జయ్యెద భారతాంబికా.

చ. వలిమల నీకిరీట మఱు వాలుచెలంగఁట గంగ, వింధ్యనీ
మొల విలసిల్లుకాంచి యఁట, ముత్తెపువే రలు పంపి, బ్రహ్మపు

త్ర లలితపుష్పవాల మూల రన్నువు వీర టలల లంక యుద్ధిని
సలలితతోధలం బొగడె గాటివనాడెన భారతాంబికా.

3

ఉ. వాచవి గడ్డి చిక్క మకువాన్య వింకంపను లేక పల్కులం
దూచిన ముట్టు, కర్ణవతుఁ నో నెనువల్లం, రచించు భావముల్
లాచిన మేఁగ మే లనదు సొమ్మ రవల్లు ము, గుప్తుఁ డాత్మలూ
వేచినాఁగవాయు వాఁగుండును దూఱున భా.

3

జ. సుసము లైవకాశ్యములు సుంస్కృతభాష రచించి మించి గు
ప్తీతిర మైకీ ర్తిత వమ్మల నిల్పి యశంబు గన్ననీ
వంసుతు లైవన్యాసమునవల్లభుఁ డాదిగఁ బల్లునొక్కటి
శ్రేయలమహానుభావులను సమ్మతిఁ జేయదు భా.

4

ఉ. వన్నయభట్టుఁ దిక్కవను వానినోరుని శంభుదాసుఁ దె
ద్దన్న హుసక్కిభాస్కరు ఐదవ్వలు మంచు రాచిగాటి తి
ప్పన్న వంతు భీమకవి భైవుఁ డాదిగ సక్కినీకులం
గన్నపుగంధి ని న్నొడఁగఁ దరహావలె భా.

5

చ. మతములు వెక్క లుండి యను మత్సర మేమియు లేక వర్ణం
తతి యన లెక్కమీటి యను తానున మించుక లేక హాయిగా
బ్రతుకును మునుసీప్రజలు బట్టు తిండికి నేను దూరమై
మతి చెడి చైరముగ బలిసి మ్రందుట యేలగా భా.

6

ఉ. అపరకేశవర్తకు లహాకృతి నీవరఁ జేరి ధీమ లై
నీపవవర్తము స్థూలిచి నిత్యము నిన్ స్మరియించి భక్తి నీ
ప్రాపు వహించి సంతోషము భాగ్యము లంగుచు నుండ నీకుసుమ
దాపున నుండి నిన్మఱచి దైవ్యముఁ జెందితి భా.

2

చ. కనకము వెండి రాగియును గల్గి, సరస్సులు దీర్ఘికిల్ మహా
వనములు పవ్వసంబులును వాహిను లెన్నియొ గల్గి, సంతకం
యును దినఁ గిండి లేక ములఁ బూసఁగ గోచియు లేక నీకుసుమ
ఘనతరకాటకావళుల గానిలు పేలగా భా.

7

ఉ. బాలములోనఁ జిక్కి రిమచాపు నిజం బని లోఁ దలంచి యే
లీలను గాటిపోవుగతి లే దని తెంపు వహించి గొఱజనం
బాలగఁ జేసి యొక్కటయి బాలము నెత్తె కపోతసంతకుగ
చాలెము కన్యముల్ బడెదఁవా రటు నేయరె భా.

8

చ. లోలఁపగ దేహ మధీరము, దాన వెలింగడుజీర మెన్నఁ జం
చల మటుగాన పాదము కాశ్యోతమం చని వమ్మి స్వల్పముల్
కలహము గోసి కాంతమనఁ గాగ్యముఁ దీర్చఁగ డాసి, సంఘమున్
బలముగఁ జేసి హాసములఁ బాపఁ నిలంతురు భారతాంబికా

100

[సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు బి. ఏ. బి. ఎస్.]

అహోబోధ్యమ మందలి యంశములను బూ
ద్ధులుగా గ్రహించి వాని నాచరించు మహాపురుషు
లకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రకృతోద్భవ మందలి విశే
షములు వివరింపవలసరమే యుండెను. ఈ యుద్భవ
మత్యోన్నత్య దేశమందుండిన కాలమును సకలజనుల
కాశే విషయము స్ఫురించుచుండెను. వారి యుద్భవ
మను ద్వారా స్వరాజ్యము గిప్పక సిద్ధించునల వి
శ్వసించి యుండిరి. కాని గాంధీ కారాగృహ నివా
సము చేయు సమయమున నాయకుఁడులేని వైఖ్యము
రీతి జేకవందు మోక్షేదములు విశేషమై ద్వికమ
త్యము నశించి యుత్సాహము నికాశకుఁ దానిచ్చి
దివిదివిము క్షీణదశకు రాఁజొచ్చెను. ఒహిష్కరిం
పఁబడిన ఇన్దుత్తులన్నియు గ్రాహ్యము లయ్యెను. నే
టిట్లాదరించు జనులును, బూగ్యముమండియు మద్య
మ ప్రతిపదం లయినవారును సహాయవిరాగరహితోద్భ
వము నశించిపోయినది; అని వాక్రుచ్చుచున్నాను,
అట్టివారికాశే యీవాగ్యసంబంధి యంశముల వ్రా
యుచున్నాను.

స్వరాజ్యము మనకొక సంపన్నము లోపల
 కేరాలేదు. ఎడమ. కాని యది స్థాపనాచార్యుల త
 వ్యకాదు చేయవలసిన కార్యములు జను లొనర్చక
 పోయిన వామకుని దోష మెట్లుగను? ఈకారణము
 చేత నుద్వేగము వచ్చినదని యనవచ్చును. కాని యి
 తకారణములందుఁ బూర్వము చ్యుతప్రాములైన వా
 రియందు లేకకళ యుద్భవించినది. ఈయుద్వేగము
 లేకుంటే మన నేటినితి యింకెన్ని సంవత్సరములకుఁ
 ప్రాప్తించియింపినో యహాహీని శక్త్యముకాదు.
 “ బహిష్కరింపఁబడిన పక్షపులు యధాప్రకారము
 జరుగుచున్నవి కదా. ఇందు మీరేమిచేసితిరి ” అను
 ప్రశ్నకు గాంధీగారు సమాధాన మిచ్చిరి. “ పూర్ణ
 బహిష్కరము కాకున్నను నీవి ప్రతిభ, గౌరవము
 కలిగినది ” అని హాస పెట్టిరి. ఇదియే మనకుఁ
 జూపినది. ఎప్పుడు ప్రతిష్ఠ (Prestige) లోక

నశించినా యవ్వదే యావస్తువుయొక్క ధీమాదక
(పాపించిన దని యెన్నబులును).

ఈ సమస్యనునువసం బూర్వము సర్కారు
కార్యములను వినిపించుటకు నున్నదిని తెలియజేసిన
రికే ఫీలికరమునుండియు. కాని గాంధీ ముద్రా
బీబిలో "ఈ ప్రభుత్వము దుష్టమైనది, అన్యాయ
మైనది, నీతిరహితమైనది, నైతికసంబంధమైనది"
అని పింఛనాదము చేసినప్పటినుండియు కేరళా
లో జన్మించిన మహాత్మా ప్రేల నారంభించెను.
పూర్వము ప్రభుత్వప్రాతికూల్యమున్న ఫీలికర గాంధీ
కది ప్రీతికరమైనది. ఇటులే యితరకు తన విచారణ
సమయమునందు జెప్పెను "మరల నన్నిపుడు ఎదలిన
నా ప్రజలకు (ప్రభుత్వముపై తిరుగుబాటు నే బోధిం
చెదను" అని పలికెను. ఇదియే రికమ గారిని గాంధీ
గారినినన్న భేదము తిలకువాడే కథ నాధారము
చేసిని (ప్రభుత్వముపై విమర్శన చేయబోవలెను.
గాంధీ కట్టి కథలు ననికొర్రు. తేలుతెల్లమైన నూట
లతో తన యభిప్రాయమును బ్రకటించువాడు. "నే
రివైన ఖద్దరు చేతనే స్వరాజ్యము సంపాదించుటకు
కాని అట్టి దుంధము. కావున నా యహం శూన్య
ముముద్వానా మీకు స్వరాజ్యము లభించును" అని
గాంధీ పలికెను. తిలకును విచారించి
కేరళా విన కలిగి వలెడు "నే నవరాధినిగాను" అని
వాదించెను. "నేను మీ చట్టముల ప్రకారము నేర
స్థుడను" అని గాంధీ పలికెను.

తెలుగు కాలమునకు, గాంధీ కాలమునకు గల
 భేద మింకొకటి కలదు. తెలుగు కాలమునఁ దిలుకే
 కైలునకుఁ బోవు మార్గమును గనిపెట్టెను. కాని గాం
 ధీ సామాన్యులను కారాగృహ మార్గమున నొడిగి
 చెను. కారాగృహమున నున్న లోక సామాన్యులను కట్టి
 బట్టి దక్షిణ దిశగాఁ బోయిరి. మహాత్మా జవహర్
 కిందిరి.

[illegible]

పోవుటలేని నారు నిరుపయోగి. వదలిపెట్టెదనున్న నలవకు నేగింపులు గాంధీకాలమునఁ గాక మఱెందఁ గలదేమి. శిశ్యమనునకుఁ బూర్వము ప్రభుత్వము మనలఁగవ్వ పెట్టిన “వీరు చేయు వాగ్య మశ్వాసు ము. మేము దాని కేమాత్ర మెప్పుకొనము” అని పీఠ్యముగా నుపవాదములిచ్చి యుంటికిఁబోవుమనీ రి. ఇట్టి మంత్రములకు మారుకొకాఁడు రాలని తెలిసి మహాత్మాగాంధీ సత్యాగ్రహమును నూతనా స్త్రమును, తన నేర గనిపెట్టబడినదానిని మన కను గ్రహించెను. ఈ యస్త్రప్రయోగముచేతనే పంజాబులో ఆకాలిని ఆరేకద్యోమనస్థులులగు, బ్రతి పక్షులచే జయమును, గీర్తిని, స్వాతంత్ర్యమును ప్రశంసను, గార్జిలను గలిగిరి. దీని సహాయముచేతనే నీరూపేరాలకుందలి యుగ్యమును జగన్మధ్యమైన దయ్యెను. (గాంధీ జనమట్లు) ఈమందరవారునస్త్ర మే నేను నై కామ్యోః బ్రహ్మగింపఁ బడుచున్నది. అఖిలభారతమునకు స్వరాజ్యము రావీ రాకపోవీ మనభూమియందుఁ బ్రభుత్వముచేతకాని స్వతంత్ర్యము నుపదేఁగి సుఖమునకెప్పుడునైన వసకారుయ్యె నేరకకుఁ మేనత్వాగ్రహాస్త్రముమనకుసానుపశను.

అర్థకష్టితమునకు మనన విశేషలాభము కలిగినది. విదేశవస్త్ర బహిష్కారముచే మన బీదసాని లకు జీవనాధారము కలుగుచున్నది. ఇంతియకాక హిందూస్థాన వ్యాపారముపై పూర్ణముగ నాధారప డియుండిన విదేశమున వస్త్ర మొను మున్నది. వస్త్ర బహిష్కారము విశేషముగ నుండినవస్త్ర దీర్ఘములలో ననేక మంతకాలం మూడుబడెనని వినుచుంటిమి. అటులే గాంధీగారి యుద్దేశము పరిదేశములకు వస్త్రము కలిగించుటకాదు. స్వదేశలాభమే వారకుభిలా ష. ఉద్ధిష్టప్రచారము కోసంతి నిభులుగా లేకున్న నై దానిమూలమున దేశమందు మితరీతకాంక్ష ప్రబలమవునది. పూర్వమున్నను చేదనుచే యభివృద్ధికల వాని నేను దేశాభివృద్ధికిఁ దీసిగెచ్చుచున్నాను. ప్రాతఃకీరణ కాటములు, పురప గ్రామములు దివ్యుట వృద్ధ గ్రామ్యవాసములు, కేరళమున్నది. వదిలినా

లు బట్టలు కట్టిన వారిని మోటువారనుచుంటిరి. నవ్వు నివస్త్రములపై కరిగికాంతులు చిందులాడు పట్టుగాఁ జీకడద్రువ బట్టల నిరంగిము కట్టుచుండిన యబులను, భవిషులను, మోటువారినిగాఁ జేసిన యపరాధి గాంధీయే కనా!

గాంధీ యుగ్యము మంటపమునకు అప్పకృతా వోషనివాసము మిఖ్యుస్తంభము. “ఈగమయమై గాంధీ చేసినచేయున్నది. మే మిన్నియో సంవత్సరము లకుఁ బూర్వమే, దీని విరూప్యవోషాయముల నాలో చించియుంటిమి” అని లిసెన్సుపక్షమువారు తగవు లాడుచుచున్నరు. వాగ్భటావరించినది నిజమే. అని యొప్పుకొని యు గాంధీనే మిఖ్యులుగాఁ బ్రశంసించ వలయును. శివదేశములకుఁ బూర్వమునుండియే యొక పంచమరాకము మహాత్ముడు తనయింటనే పెంచుచున్నాడు. వీరి యుగ్యముస్థాన నానందము నుండియే మనకే ప్రదేశములగాఁ బంచములను బావులందు నీటినినీసిగానిపోనిచ్చుచున్నాడు. పూర్వ మీ ప్రసంగమును క్షీయవారే లేకుంకిరి కొందఱు అందినను వారిని నోరెత్తిరి మకుండిరి. కేదాంధ దేశమందును, బెంగాలునందును, ఉత్తరహిందూ స్థానరాష్ట్రములందును, బూర్వాచార పరాయణులైన పండితులే యావోషనివారణార్థమై బోధించుచున్నారు. స్వరాజ్యస్రాప్తి లేకున్నను, నీనలు పొక్కటివాసిపోయిన హిందూగుతవాదము, నూతన లేజమును, బూర్వాన్వేష్యమును సంభవంపఁగలదు.

పైఁజెప్పిన యా నాన్వేష్యములు మన దేశ మునకు సంభవించినవి. అటులే యా యుగ్యమును వలనఁ బ్రపంచమున కేమిలాభము? పాశ్చాత్యదేశము లందును, ఇటలీవంటి గాజ్యములకు న్యూక్లియోత్తము లభించుటకు మున్ను నూక్లినివంటి నాయకులచే నుత్తమములు సాగింపఁబడెను. కాని యట్టి యుగ్యములు మూలమున నాదేశములకే లాభము కలిగెను. గాని ప్రపంచమునకుఁ గలుగఁగదు. ఈపక్షము వివాదరహి నుట్టిదికాదు. భగవద్దేశమును బోధించుచున్న “బోధమంగళము” దీనివలన సాధించఁబడును. ఉత్తమ

మమన, మద్యమస్తాపనాచార్యుల విషయములను
 స్వయముగ నెఱుంగవలయునని ప్రపంచముయొక్క
 నలుదిక్కుల నుండి లోకముల వచ్చుచున్నారు మొల
 తను దేశముల కరిగి యుండు ప్రపంచముల వాయు
 చున్నార. అమెరికాలో హైను, హోయ్స్ వంటి
 వారును, ఫ్రాన్స్ లో రొమే, కోలెంటు వంటి
 వారును, ఇంగ్లాండు, జర్మనీ మున్నగు దేశము
 లందలి మహాపురుషులను, ప్రపంచమునందలి క్రైస్తవ
 సభ్యులను, 'మా క్రీస్తుదేవుడే మాకు స్ఫూరించు
 చున్నాడని' గాంధీగారు చెప్పుచున్నారు.
 "నేను జెప్పినట్లు లావరించిన బ్రపంచములో నిక
 ముందు గుర్తించు లుండ వని" గాంధీ యొక వచనం
 కమును ప్రపంచమునకు వెల్లడించెను.

వీలనన, అహింసాప్రధానమైన యుద్ధము
 మను సొంపింపబడిన వారందఱాచరించిన బ్రపంచ
 మందు ఘోరయుద్ధము లెట్లు సంభవించును? ఆపట్ల
 దేశాభ్యాసితమైన జర్మనీ ప్రాన్సువై వాకొ

ఆఫ్ రేన్ లో ప్రారంభించియున్నది. ఇంతయు వాకొ
 జనాను దేశమువారు మన దేశమునాయకుల యభి
 ప్రాయము నడుగుచున్నాను. అమెరికనులు జపా
 నీయులకు స్వాతంత్ర్యపు హక్కులను దీసివైయట
 మాంపొకమున కరిగియొక పరరాధ మని మనవారు
 చెప్పిరి. ఇట్లు వాకొ ప్రాన్సువా మనుదినము వృద్ధియగు
 చున్నది

ఈవిధముగ లోకము నంతయు మార్చుచున్న
 నీ మహాస్థితి హోయ్స్ "పురుషోత్తముడు" అని
 సంబోధించెను. లోక మంతయు నిక బోధలచేతనే
 సంచలనము కలిగియ మహనీయు లగుదుగా వచ్చె
 దరు. ఇట్టి సంచలనములు గాగని మేమి? గాంధీ
 జీవితము నిష్కళంకమైనది. వాక్కు సత్యముతో
 గూడినది శిలంపు లిది సవిత్రియై నెవని. కార్యములు
 పరాధము లైనవి ఇశ్వరాజుల నుద్రలు (నెక్కా)
 వెండి బంగారు వాడెములై మందును గాని మహా
 త్యాగాధీశ ముద్రగానవహించుచునై చెల్లుచున్నది.

మృత్యుగానము

[బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు]

౧
 కలుషితమేమి గోకంబుల నుంచి
 లెక్కన దేవుడు కడు దీప్రమాగను
 విలయ లక్షణములు పృథివిలో వెలసె
 కోకిలా! కోకిలా! కూలవె నీవు!
 పాలసంద్రంబులో బడ రాజులంబు
 వివధరంబుల కోర్కె పీయూష రసము
 చీల్చుట పుల్లలో చేసెయ్యె గలదు
 కోకిలా! కోకిలా! గుణమేమి నీకు?
 కుముద బాంధవు రాక గోర పద్మంబు
 కవుల మిత్రునిగోర కైరవ విశితి
 బాంధవేయమును జేర సత్సరవకులు
 కోకిలా! కుకమును గూడితె నీవు?

౨
 మధుర ప్రసదాన మార్గంబునందు
 పరస రసాలకాభ్యాగమందు
 కోకిలా! కుకముతో నుబ్బితరీకరిసి
 కాళ్ళకం చేతుని సత్సరవదీ
 ధర్మ మధురము కలంపున వీడి

ఇహమే వరముగా నెంచుచు మదివి
 అనందమునకంత మనలు లేదనెడు
 వెట్టికలంపుల బట్టవీగదవు!
 ప్రకృతిధర్మంబును రన్యంతర జలిసి
 పాపపు కలంపుల బాటంగఁ ద్రోలి
 అజ్ఞాన సంకమం జడగిడవంద
 ఘడియకాలంచేసి గడపుడుమీయ
 గక్కితహర్షాను రత్నలరగుడు
 దర్శ జలంబుల తమ దిశ్తమలను
 ప్రహేళికనుచేసి పరమేశు జూచి
 విడువుడు ప్రాణముల్ విహంగంబులార!
 జరిగిన దదియేమొ జరిగెను గాని
 జరుప నెంచినదింక జరుగదు ముందు
 విహంగ దంపకులార! విడువీధినున్న
 వారున్న యిట్టులే జనుధను గూలి
 సరులు సుస్వారింక పశ్చాత్తనమున
 మరణింపుడే మీరు మరుకలు వీడి!
 వివిధప్రహర్షణ విశితి మీమీద
 మాయా కిగాతుండు మాటల నుండి
 మరలదు మిమ్ముల ప్రక్కలుజేతు!

1 [భమిడిపాటి సూర్యసారాయణశాస్త్రిగారు]

2 [మహాభాష్యం సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు]

(గీ సంహితానుబంధము)

నాటకమునందలి యభినయము:—

సాత్వికాంగికాది చతుర్విధాభినయములనో గూడి రసాశ్రయమై ధీశోధాత్మాది నాయకావస్థాను సరణమగు కావ్యము నాటకమనెదగు. ఇంద్రభీనయ ము ప్రధానము. నటుడు నిజస్వార్థత్రోగూని భావ ములను శరీరాది చేష్టా మూలమున బ్రకటింపుట య భేదయ మనఁబడును. ఈయభినయమున కనుకరణము ప్రధానము. తలిదండ్రులు తమ బిడ్డలయొడ ప్రేమ జూపుదు నాని ముద్దాడుట, మూర్ఖాఘాణము చే యుట మున్నగు ప్రేమనూచికచేష్ట లభినయములు కాశేరవు. అవి సాజములే. తలిదండ్రుల చేయమున కొందరును శిడ్డలవేషమును కొందరును ధరించి, ముద్ది డుకొనుట-మూర్ఖాఘాణము గావించుట మొదలగు ప్రే మకూచిత చేష్టితము లభినయమనఁబడు. సహజ శృం గారాది రసాశ్రయప్రసంగాంతర్గతత్రోగాది భావ ముల ముఖ-హస్త-శ్చేతాదులచే బ్రకటింపుటయే యభినయము. ఈయభినయము వాంగిక--వాచిక-- ఆహార్య-సాస్త్వికములను నాలుగు విధములుగ భరత మహాముని విభజించియున్నాడు. అందు నేత్ర-ము ఖ-హస్త-పాదాదికముల వ్యాపారము వలన మహా భావముల బ్రకటింపుట యాంగికాభినయ మనఁబడు త్రోధ-ప్రేమ-విషాదాది మహావ్యాపార భేదముల యందొక్కొక్క భావమును బ్రకటింపునన్న డొక్కొక్క విధముగ నేత్ర-ముఖ-హస్త-పాదాద్యవయవముల వివిధవికాస్త వివ్యాపారులచే బ్రకటిత మగుచుండు ను. మనజాని బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారమును బట్టి యతని వాచికభావములఁ దెలిసికొనవచ్చును. నటు లీ కారీరక వ్యాపారములను చక్కగ ననుకరించిన గానిద్రష్టులకానందము కలుగ శేరదు. ఈయాంగిక వ్యాపారములు లోకాన సరణముగ బాటురకు-తరు

లులను-వృద్ధులను-గొప్పవారికి నేమియును వివిధన లుగనుండువలెను. ఒకపురుషుఁడే యొక భావము నె భిన్నవృత్తులయొడ గనపరచుచున్నపుడు శిన్నాభినయ ములకావలెను. కిర్రత్రప్రేమను-సోదరీప్రేమమును- పుష్కప్రేమమును భిన్న మార్గముల జూపవలెను గాని యొకేతని-జావలెను. ఆంగికాభినయమును మూ డావిధములుగ నాట్యకాస్త కాదులు విభాగించియుం డిరి. అవి కారీర-ముఖ-చేష్టాకృతిములని. ముఖ ముగాక యితరకీరక భాగముల చలనాదులచే జూపె డు నభినయమును కారీరమనియు-ముఖభాగములచే గనపరచు నది ముఖాభినయమని-క్రియాయాప ముగ గానినయ్యనది చేష్టాకృతియనియు ముద్దిగముల బలుకుదురు. ఇందు ముఖగారాన్వితాభినయమే శ్రేష్ఠమైనదని చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. కాఘాంగోపాంగసంయుక్తః-కృతో ప్య భినయశుభః-ముఖరాగ విహీనస్తు-వైషతో భాన్వితోభ వత్ శరీరాభినయోల్లాసః-ముఖరాగనమన్వితః- ద్విగుణాంలభ తేతోభాం-రాత్రావినదివాకరః. కయ వాభినయోపిశ్యా-వానాభావరసస్ఫుటః-ముఖరా గాన్వితోయస్మిన్నాట్యసర్వప్రశస్తితం.

సాంగోపాంగమైనకాభాభినయమనవాంగికాభినయ ముచిక్కగ బ్రదర్శింపఁబడియున్న ముఖరాగములేని వోశోభించదు. కారీరాభినయమత్యల్పమైననుముఖరా గకూచితమగు ముఖాభినయమున్నయెడల రాతిపూ ట చంద్రునివలె మిగుల శోభించును. నేత్రాభినయ ము ముఖరాగయుక్తమగునో సకలభావములను రస ములను వృక్షీకరింపగలదు. కావుననే నాట్యము దీనియందు నిలవఁబడినది. ముఖరాగము స్వాభావిక ము-ప్రసన్న-మర-క్రమ-శ్యామము నని నాట్యవిధముల నున్నది. ముఖ్యస్థాదిభావమున స్వాభావికమును,

అప్పుత-హాస్య-శృంగారములకు ప్రసన్నమును, వీర, శౌర్య-కరుణ-మదాదికముల రక్తమును-భయపక-భీర-త్వములకు శ్యామమును నగు ముఖరంగము నుపయోగించదగునని భరతాచార్యమతము. ఆంగికాభివ్యయము మరల రెండువిధములుగ విభజింపఁబడినది. ఆంగికమనియు--సంపాంకమనియును, శిరస్సు-హస్తములు-హారము-పార్శ్వము-కటి-పాదములు ననునవి పంచాంగములు--నేత్రే-ధూ--నాస--అధః-కపాల-మణుకములు-పాంగములు. బాహువులు-వీపు-కమ్రు-బిడంబ-పిక్కలు-మణికట్టు ప్రశ్యంగము లనవలయున్నవి. మోకాళ్లు--మోచేతులు కూడ నిందు చేయుచున్నవి. ఇంద్రోక్తికక్కు యంగవలన భేదములను నాట్లుగ్రంథకారులును--నభినయ శాస్త్రవేత్తలును విస్తరిముగ వర్ణించియున్నారు. యివి గాక పతాకాదిహస్తములు మానుమందలకంటె నధికముగ నున్నవి. యీహస్తము లొక్కొక విషయమున నొక్కొక హస్తము పయోగింప విధింపఁబడి యున్నది. కేవల నియమునే యనుసరించి యభినయించుచో ప్రేక్షకన్యాదయములకు సహజానందము కలిగింప నేరకు నియమముల ననుసరించుచు నటుచు తన లోకజ్ఞానమును ననుకరణకై యుపయోగించుచు లోకవ్యవహారముల నభినయించు నెడల ప్రస్తుతసహృదయ రంజకముగ నుండును. అభినయనియమములను దెల్పిన పీఠ్యట భరతాచార్యులవారు గూడ నిట్లు చెలిపి యున్నారు.

శ్లో. యాని కాస్త్రాణియేథర్మా-యానిశిల్పానియాః క్రియాః లోకధ్యై ప్రసృతాని నాట్యమిత్థభిసంజ్ఞానం-నవికేత్యం హిలోకస్య స్థావరస్య చరస్య చ-కాస్త్రేణియమంకరం నానాచేష్టా, విధింప్రతి-నానాశిలాః ప్రకృతియః కలేనాట్యం ప్రదష్టితం-తస్మాల్లోకప్రమాణం హిజ్ఞేయం నాట్యం ప్రయోక్త్యభిః.

ఏకాస్త్రము లేధర్మము లేశిల్పము .లేక్రియలు లోకధర్మము ననుసరించి యుండవో దాని నాట్యమందును. స్థావరజంగమాత్మకమైనలోకముయొక్కచేష్టావిధుల నన్నిటిని కాస్త్రముచే నరికట్టుట సాధ్యము కాదు. ప్రకృతులు పెక్కుశీలులు గలవి. శిల్పము

నందే నాట్యము నిర్మియున్నది. కావున నాట్యము నకు లోకమే ప్రమాణమని నాటక ప్రసర్కకులు తెలిసికొనవలెను.

రవివర్మాది చిత్రకారులచేతి శిలములకురాధా మాధవాది చిత్రువుల గాంచియును నితీల ప్రచారమున నిన్న ప్రేక్షకుల నటములకు గాంచియును నభినయమును శౌంతవరకు చేర్చుకొనవచ్చును. నిజమయిన యభినయము చేర్చుకొన నెరిగినచో లోకమందలి జనుల యాచరిణములకు చక్కగ గుర్తించి వాని ననుకరించవలెను. తల్లి బిడ్డలను ప్రేమతో బుద్ధిగింప నెడల నామె ముఖ వికాసాదు లెట్లుండవో--లోక సంతాపావస్థలలో నది యెట్లుమానుండవో చక్కగగుర్తించి యనుకరించవలె ననినచో లోకములో నట్టి యాచరిణముల బరిశీలించి వాని ననుకరించవలెను. గాని పటములగాంచివారకు నియమముల ననుసరించిన మాత్రమునను నది గ్రాహ్యము కానేరదు. కావున నాటకాభివ్యయమున కాస్త్రజ్ఞానముకంటె లోకానుభవజ్ఞానమే యెక్కువ యుపయోగకారిగ గన్పట్టుచున్నది.

ఇట్లు శరీరావయవ విక్షేప విన్యాసాదులవలననే భావములను బ్రకటింపవలయు గాక వాచకములన గూడ భావముల వెల్లడించవలయు. ధ్వని, కాకు, విరామాది భేదములచే నొక వాక్యము బహువిధార్థ బోధకమగుచుండును. కావున పాత్రోచితముగను, ప్రసంగానుకూలముగను మాటలాడుచుండవలయు. నాటకము లోకవ్యవహార ప్రతిబింబము గావున పాత్రానుచరణముగ వారి భాషలు మానుచుండవలెనని గీర్వాణనాటకకారుల మతము. శాంతికోధ రసము లొకదాని నొకటి యనుసరించునెడల నొకేవాక్య మాయారసములలో భిన్న స్వరధ్వనియు క్రముగ నుచ్చరించవలెను. పేక్కుపియరమ పాశ్చాత్య నాటకకర్త వ్రాసిన 'రోమియో జూలియట్' నాటకమున పంటోనీ యను వాడు బ్రూటసు నెదిక్షేపించుచు (Brutus is one honorable man) బ్రూటసు గౌరవనీయుడని ముహూర్తము బలికెను.

ప్రతిమారును భిన్న స్వరముతో నాయాంక్షయ వాక్యమును సుచ్చరించిన గాని యందలి భావము సువ్యక్తము కావలెను.

అహః, భిన్నములన కేవలభివచనము. అనగా వాక్యభావము తమ భూమికల నుచితముగ నుపయోగించి భిన్నముల కారముల భరింపజేయుట. ఇందు ప్రదర్శిత నాటకవృత్తియంతో సమకాలీనులగు మనుజుల జేసినవారుధూమకస్త్రాలంకారాదిజ్ఞానముననుసరించుకలిగి నుండవలెను. ప్రాచీను లగు ఋషి—పుర—కంచకారుల వస్త్రధూమకాది జ్ఞానము మౌనమునందలియు. చుట్టియు, రంగము నలంకరించు సెరలును—కొండలు, ఎదురు, మొదలగువానిని బ్రకర్తించినదగిన దృశ్యములు గూడ (Sienes) నాహార్యాభివచనము సంబంధములుగ నున్నవి.

సాత్వికభావముల నభివచించుట సాత్వికాభివచనము నాటకు స్వేద, క్రుద్ధ, రోహించ, స్వప్నేద, వేషస్థ, దైవద్యుతి, అశ్రు, నిశ్చయములను నెనిమిదిగూడు సాత్విక భేదములు. ఇవియే సాత్విక భావములు, ఇతరుల సుఖదుఃఖములయెడ మనస్సునకు సానుభూతి కలిగిన గాని సాత్వికభావము లున్నప్పుడు కా నెరుపు నటులకు తానభివచించు భావమును తనలో స్పృశభవమునకు తెచ్చుకొనవలెను. లోకవస్త్రముల బరికరించవలెను. వారి ననుకరించవలెను. వానిలో తాదాత్మికముగ నుండవలెను. నటువను సుఖ్యవస్త్రాద్రి యీ యనుకరణమి. అనుకరణశక్తి లేనివాడు, నటుకుగ నుండకగను. అందు నటులును నన్నిరకముల ననుకరించ జాలరు. ఒక్కొక్కరికి కొన్ని కొన్ని రకముల ననుకరించు శక్తియే కలిగి యుండును. కావున నే నటు చేరసము ననుకరించి యభివచించ గలుగునో వానికట్టి ప్రాశముల నే యుపసమించవలెను. లేనిచో కోధ కలుగజేయు. గణికలమేళావాణియందును, ప్రాప్తిపులవలనను కేరలాంగికాభివచనము గన్పట్టయందును. కేరలాంగికాభివచనమునకు నాటకు లెంతవరకు భాషకటనము గావించగలరో కనిపెట్టును దేశముతోనొక ప్రాంతము

చి విద్వాంసుడు నాటకముల నాననోపు వాడట. పరిశ్రమించును కేవలోపన్యాసులయందును వాచికాభివచనమే ప్రధానముగ నుండును.

నాటక భేదములు :-

శ్లో॥ నాటకం—ప్రత్యక్షం—భావః ప్రహసనం—చిరుస్వాగతం—మనాకాకం—వీర్యం—కేహస్యగాదశి॥ నాటకము—ప్రసంగము—భేదము—ప్రహసనము—చిరుము—వ్యాసాగము—సమనాకాగము—వీర్య—అంకము—కేహస్యము—అని దిశ్యేదనాటకములు గలవి. మఱియును నాటినాటకము లధికారిక—ప్రసంగికులని ద్వివిధములు. ఉపనాటకములు కూడ పదునెనిమిది గలవు. ప్రేమవిభవావక భేదములు నస్తు—శ్రేష్ఠ—రస—భేదములవలన గలుగుచున్నవి. వస్తురస కథ. ఇవి ప్రభావ—ఉత్పాద్య—మిత్రభేదములచే మువిధములు—ఇహలోకములు ప్రభావములు—కవికల్పితము లుత్పాద్యములు—ఇతిహాస—కవికల్పితసాంక్యములు—మిత్రములు—శేషయనకథానాయకుడు—ధీనోదాత్త—ధీరోద్ధతి—ధీగలలితి—ధీరకాలిములని నాగ్ని నాయక భేదములు గలవు. ఈ ముగ్గురు సర్వరసములకు సామాన్య నాయకులు, అనుకూల దక్షిణ, దృష్ట, శత్రు, నాయకులు నలువురును శృంగార నాయకులు, నాటకుడును. వారి కనుదరులు పీఠమర్థుడు, విటుడు, పేటుడు, విదూషకుడని నలువురగులరు.

రసమున రక్తాద్ధి స్థాయీ భావముల సభాస్థానల ననుభవించుజేయవలె యని వ్యక్తమిది. రక్తం తయిలి చేరనా అని శ్లో॥ శృంగార, హాస్య, కరుణ, రోద, వీర, భయనాకా—భిభత్సాగృహ, కాంక్షా, శృ, రసాః పూర్వైరుదాహ్యతాః॥ శృంగారము, హాస్యము, కరుణము, రోదము—వీరము—భయనకము—భిభత్సము, అగృహము, కాంక్షములని పదవింనులు గలవు. ఈ రసములకు స్థాయీభావములు క్రమముగ రతి, హాసము, రోకము, శ్రోధగా, ఉత్సాహము, భయము, బాగుపా, విస్మయము, శమములని తొమ్మిది గలవు. ఇత్యేషై వివరించవలెనని దిశ్యేదనాటకముల లక్షణముల స్తుత్యముగ తెలిపెను.

1. నాటకమున నితివృత్తము ప్రఖ్యాతిము. నాయకుడు ధీరోచాత్తుడు. శృంగార, వీరరసములు రెండిటిలో నేదేని యొకటి ప్రధానము. మిగిలిన రసములు ప్రధానములు.
2. ప్రకరణమున నుత్పాద్య మితివృత్తము. నాయకుడు ధీరకాంతుడు. కేవలశృంగారరస ప్రధానముగ నుండును.
3. బాణమున నితివృత్తము స్పృహ్యము. పూర్వవిటుడు, నాయకుడు. శృంగార, వీరరసములు శూచనామాత్రములు.
4. ప్రహసనమున నితివృత్త ముత్పాద్యము. నాయకులు పాపందాదులు. హాస్యరసము ప్రధానమై యుండును.
5. దీనిను దీనివృత్తము ప్రఖ్యాతిము. నాయకులు దేవ, గంధర్వశిశువాదులతో పనునారుగురు ధీరో

- ద్ధతి నాయకులు. శౌందర్య ప్రధానము. శృంగార, వీరరసములు శూచనామాత్రములై యుండును.
6. వ్యాయోగమున నితివృత్తము ప్రఖ్యాతిము. ధీరోద్ధతుడు నాయకుడు. వీరరసము ప్రధానముగ నుండును.
7. సమవాకారమున నితివృత్తము బ్రఖ్యాతిము గాని కల్పితముగాని యుండునలెను. నాయకులు దేవాసురాది ద్వాపక నాయకులు వీర ప్రధానము.
8. వీధియదిలి యితివృత్తము కల్పితము. నాయకుడు ధీరోద్ధతుడు. శృంగారరసము శూచనామాత్రముగ నుండును.
9. అంకితుడ బ్రఖ్యాతి మితివృత్తము. ప్రాకృత జనుడు నాయకుడు, కలుబక ప్రధానము.
10. ఈహావ్యమున మిత్ర మితివృత్తము. నాయకుడు ధీరోద్ధతుడు. శృంగార సాధానము. (సకేవము)

పుత్ర ప్రేమ

[కానూరి వేంకటసుబ్బాగొప్పగారు]

(సారస్వత సమాజము)

గీతి మాలిక

అది మధ్యాహ్నసానములైన శేక
ఉండి లేటు నటించెదోయి నీవు
నీకు నీవయే సముద్రపు నిక్కిముగను
దేన నీమహిమంబులు తెలియ దరమె.
కడుపు మాకుమనంట నాకసమునందు
నందు నింగున దిరుగాడు చాత్మికేమి
యెఱుగు గన నేరమెం జెందునెంతో వంత
గ్రద్ద యొక్కటి, తుప్పాధు గానరెమి.
జీవములు బోవుచో యని చింతింపడు
ప్రాద్దు పరుగిడువని యెంతో పొక్కుచుండు
తెండు కనులనుదృష్టి సారించిమాచి
యేమి గాంచక గన్నీరు నిందుచుండు.
అటుల జరిగెను దాని కత్తెంతయుదము
గలుగక గన్నపై జొకపాట వలయు తర్రప్ర
మోదమునక దల్లివీడి దత్తులను నపుడు
కోడిపిల్లలు గుమిహుడి యాడుకొనెను.

కాయతోడనే మిగుల వేగంబుతోడ
వానినై శేరుయంద నదానిగాంచి
భయము మనమునకెనెగొనక బయలుగొడుము
తుక్కుటార్చక తరి ధైర్యగుణము వీడె.
అట్టిశిటి నెటనుండియో యచటి కధిక
వేగమున వచ్చెన దన్మాతనిస్మయముగ
గట్టజి నంతిలో నెఱకలను విప్పి
కప్పె వానినై నంతనక గదిసి దేవు.
అనాచా! సంతరినై ప్రేమ యట్టిదిగద!
నరుణి బుద్ధి బోధింపనట్లు దేనె
నో యెఱుగ దోచె నా కెలనుండి చూడ
దేవు మహిమ లెవ్వారికి తెలియ తగము.
దీన మనుజుల పాలిటి దేవుల వందు
బెల్లు బుధవాక్యములు కల్ల లల్లుననను
కాని సజ్జను లందరు కరమునైతి
వొందుదుర దీనిగని విని యోగ్యతోడ.

సూర్యుడు—లింగం—చంద్రుడు

స్వస్తి శుభకేకపవకలంబులు ౧౧గి ౨౭ అను
నేటి తాగణసంవత్సర వైశాఖ శుభ ౧ గురువారం కురు
కూరి శ్రీస్వయంభుదేవీకు చాగి పోతరాజులు పెట్టి
వ్రిత్తి ప్రాంతచెరువువెనక అడ్డ అవనిరు నెలలకడమరు
కురు నడిపి కాల్య.....వికాలవను దుర్బపడికాను
చాగిగలపడినదు.....ను మరుగునూనుము మేర
చవిటికుంట పడమట తోటచెరువుల పొలం నడమట
ఖలి శేతరము చదువుకొంన్నున మ ౧౪౭ కొల్లి
కూళ తెరువు పడమట ఖలిగుడిపెట్ల తెరువున పడ
మర పాటికడన ౧౪ బొలోజా కుంటలోన ౧౬ పేర
సానికుంట తూపుకన న ౧గి నందిగాను తెరువు
యిరుపాత్తన న ౧౭౪ రామిరెడ్డి కుమ్మంగూరి మారి
పెట్ల వ్రిత్తి విలిచిపెట్టినది న ౧గి తూపుక తెరువున
తోలనరల తెరువు తూపుకన న ౧౦ గొలకుంట
వాగున నగి తోటయాలను న ౧౬ పూర బోచిరెడ్డి
జయింతి అపె వ్రిత్తి విలిచిపెట్టినది సనకపాటి చె
రువు పడమటి కొమ్ము న ౧౦ వీరెలబోతు కొమ్మున
పెద్దిచాత విలిచిపెట్టినది పెనుగొంది పోటుతెరువున
న ౧౦ బత్తిరెడ్డి మారాకాండ మంచి వ్రిత్తి నంది
గాను తెరువున విలిచిపెట్టింది ౩౩౪౦ వీరల బాన్సుల
పరాయు భాత విలిచిపెట్టింది ౩౧౪౦ విరల్లపాటి
కక బ్రహ్మన వ్రిత్తి విలిచిపెట్టింది ౩౩ వీర రావుల
చరువు తూపుకన ౩౪౦ పూర చాగిరెడ్డి పోరంకి
బిటాణ పెరుకాండి పెద్ది వ్రిత్తి, కొరటి కకనె
పూర వారు అఖండదీపము పెట్టింది పండ్లెడు
తూములు మారళ్లవారు అఖండ దీపానకు పెట్టి
పెండ్రులు ౩౦ ఈ మొదల కనుచుడు మద్దెన
బోయిండును కొడుకు కొమ్మునను నిత్య మునిండు
పెయ్యినదుపువారు. ౩౪౦.....నగి రావులు
తెరువున మారణశేఖరమొమ్మనబోయిండు అఖండదీపా
నకునగి వ్రాత్తచరువు కొమ్మున న ౧౦ గొలకొనియారునకు
మప్పాతికను యిరువది పిడకలు తూము నిత్యము

లియ్యము యేనుమానికెలపడి నడుపువారు శ్రీకృష్ణం
పెద్ది వ్రిత్తి విలిచిపెట్టినది నగ దీపానకు॥

స్వదత్తం వరదత్తం వా
యోహారేతి వసుంధరా
షష్టివకమక సహస్రాటి
విష్టాయం బామతే క్రిమి॥

శ 1152

చాగి పోతిరాజు

బందరుజిల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేరిన మ॥ నవాబుపేట గ్రామానకు వాయవ్య
మూలను వేంచేయున్న కురుకూరి శ్రీ సోమనాథ
స్వామివారి ఆలయములో వున్న కాసనము-

ఆలయముకు దక్షిణభాగమందు పడివున్న
నిలువు స్తంభం నెత్తిన నంది వున్నది.

తూర్పుపలక

స్వస్తి శుభకేకపవకలంబులు ౧౧గి ౨౭ అను నేటి
తాగణసంవత్సర వైశాఖ శుభ ౧ గురువారం కురుకూరి
శ్రీస్వయంభువార మహాదేవి అంగరంగవైభోగాలకు
చాగి పోతరాజులు పెట్టి నిరుకెల వ్రిత్తి వ్రాత్తి
చెరువు వెనక ద్రుచ్చును మగ మొగవాకను కి తాటి
తోట పడమటను ౧౧ దుబ్బలి కడమ దేవుని చాక
క్రయము గొన్నది మి అప్పరాజుచేత మంపడి క్ర
యము గొని పెట్టింది మంపడి ప్రాంతచరువు వెనకను
కామరాజువారి చాక క్రయముగొన్నది మి తోట
చెరువుల పొలమునందున సాగి గలపయ పెట్టినది
చవుటకుంట కొమ్మున ముఖ ఆవు క్రరానయిట కా
రము చేరిపోయెను ముఖ ఆ తూపుకన పోలన భర
సంవత్సర పుష్యుల ౧౪ గురువారము నాడు సోమయ
సహజింగారి ఆనతిని లింగమంగారు యిరుగారు పోర
గొన వివోగి కేసకు యిచ్చినది మంపడి.....
.....లము కొలికొట్ల తెరువు పడమట భంగ

సూక్ష్మకాశః సతతేతరు లింగం భరిని నగిం.....
 నకల రావి దక్షిణాననగే వెలారుపు తూర్పున ౪౧
 :౧౦ పొటుమాదను ౧౦౨ ఆ పుత్తరాన అచ్చాన
 న ౩ చెరుకొమ్మన నగి నందిగానుచెరువుదక్షిణాన
 న ౧౩ ఆ పుత్తరానగే ఆ పడమటను అప్పురాజు
 చాళుక్యనక యగమారెడ్డి క్రయము గొనిపెట్టినది ౨౨ను
 లాడ తూర్పున మతాకాండ మంచిచేతి చింతిరెడ్డి
 క్రయము గొనిపెట్టినది నర రెండుతెలుల నమమానీ
 చాగిరెడ్డి నూకన పెద్దిచేత క్రయముగొని పెట్టినది
 నర ౪౦ కౌలదాలువెనక న ౩ అపరమటను న ౩—

గొని పెట్టి చేసిన ౧౦ పూత చెయ్య పడమటకొ
 మ్మన జయంతి అక్కపూత్తి విరిభావిరెడ్డి క్రయము
 గొని పెట్టినది దనికర రామరెడ్డికొట మల్లయ్యచాత
 క్రయముగొని రెండు తెరువుల నడుమ పెట్టి చేసు
 నెయ్య—

నవ్విదిరి పరిది న్నం వా
 యోహారేగి వసుంధరా
 సప్తదశాక్ష సహస్రాణి
 విష్ణుయాం జాయతే క్రిమి ॥

శ 1216

లింగమ గారు

బందరుజిల్లా యిలూకా నందిగానుతెలూకా
 లో చేరిన మం॥ నవాబుపేట గ్రామానకు వాయువ్య
 మూలకు వేంచేసియున్న కురుకురి శ్రీసోమనాథ
 స్వామివారి కేవలయం॥ వున్న కాననము—

దక్షిణపువలక

శకవర్షంబులు ౧౨౧౬అగు వేటి జయసం
 వత్సర ఆషాఢపు ౧౨వీవారం స్వయంభు శ్రీమహా
 దేవునికి లింగముంగారు యినుగాను చెలార్కకాలవ
 అరుకుంటి అట్టిచేతు కీమనములుం గాంపులు
 భట్టుం గోపము చాగి క్రయముగొని నమి కాలవ
 దిగువ పెట్టిన వ్రిత్తి అవతి అర అరయం గాపగివారి
 చాతనక్రయముగొని పెట్టి వ్రిత్తి వ్రిత్తిచింతెనున్నల
 కడ నగరి శేనా సోమయ.....
 కడతను వ్రిత్తి దేవానకు బసవిన నగం చెనదె
 దినెడు కొండకంది పొలము నందున గుంప పురాణ
 గారి చాత క్రయముగొని పెట్టినది నగరి సు రామ
 అకు లింగమంగారు యేలూకుకడను న గం—

జమ్మి తూర్పున పొలం నగి తోటమా
 అను కొమ్మనపెద్ది పల్లిరి తూర భాదిరెడ్డి క్రయము

శకం—బిదు

చాగిరెడ్డి

బందరుజిల్లా యిలూకా నందిగానుతెలూకా
 లో చేరిన మం॥ నవాబుపేటకు వాయువ్యభాగమున
 వేంచేసియున్న కురుకురి శ్రీ సోమనాథస్వామివారి
 కేవలయం—

శి తరపువలక

మమ్మి కొంతవ్రాత పోలునది

కన్న రామిరెడ్డి వానన నగి రావుల చెరువుల
 తిప్పన న గం ఆ చడమట శంకరంన్న వ్రిత్తి నల్ల
 మతకేతరు గుట్ట కడను నగం మురైటి తూర్పున
 న ౩ అడతూణం కుంటన నగం బండిబ్రాంతు రెడ్డి మర
 కను బోవు కూడనచార వాదిరెడ్డి క్రయము గొనిపెట్టి
 నది నడ పెండేల పొడివిదను న ౩ కొండ కంది
 తెలుపు పుత్తరాన కమ్మంగురివారిచాతచాగిరెడ్డి క్ర
 యము గొనిపెట్టినది న ౩ యమ్మవారి కుంట తూ
 పున బోవు కూడన చాత మందం బోదిరెడ్డి క్ర
 యము గొనిపెట్టినది నడ నక్కలరాయి తూర్పున
 న ౩ అచ్చాన న ౩ కొలనూతి కాడను న ౩ వంగవారి
 చేతి మంచిచారను నూరపురెడ్డి.....శ్రీరంగ
 మంచి పెద్ది చాత క్రయము గొనిపెట్టినది నగి పర
 స్థానముల వ్రిత్తి పెనగంది బ్రాహ్మి చాగి గణపతి
 దేవదొ పెట్టిన వ్రిత్తి తూర్పున ౪౧ నగి తోటచు

పుల పాలము సందున పూముచ్చిపుటంటను
నకిలవోనే పలిపాలం నకి.....

శ 1639

వాసిరెడ్డి సరిసన్నుగారు

బందగుజ్జిల్లా యాలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేసిన నవాబుపేటలో రాలా వాసిరెడ్డి సరిస
న్నా వానియగుట ముదిగొండ పల్లె న్నార్య
అయ్యవారికం గారికి ముగ్గురు గాను గ్రామించి
యిచ్చిన గాసివాసం||

స్వస్థిరీ విజయపురము కాలివానాన కేక
వనంబులు ౧౭౩౩ అనునట్టి వ్యవహారక చాంద్ర
మాన గురుభిక్షానామసంవత్సర కార్తీకశుక్ల ౧౫ నా
మవారిం సోమోపరాగ పుణ్యకాలమందు భారీదా
జనగోత్రోద్భవ మను నప్పారాధ్యపాత్రి వీరిం
న్నార్యపుత్రుడైన ముదిగొండ పల్లె న్నార్య
అయ్యవారికం గారికి వల్లుగోత్రోద్భవులమని వీర
పనేడిగారి పాశులయిన రామన్నగారి పుత్రులయిన
వాసిరెడ్డి సరిసన్నా దేశముఖము క్షేమరు సర్కారు
ముత్తజాన్మగరు నగయిరాగాను గ్రామించి యిచ్చి
న భర్తకానవపురక. నవాబుపేట తురుహరి పాలం
లోను కైరముత్తం దొన్న విత్తులపాటి శివాకేశంకా
యిప్తిమి గనుక మీపుత్ర పాత్రి పారంపర్యం అనుభ
విస్తూ వుండేది.

స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం

ప: దత్తానుపాలనం

పనదిత్తానుపాతేతి

స్వదత్తం విష్ణులం భవేత్||

యి: శుభహ స్తుతి—తూపుకాకు రావుల

పాటిదారి, దక్షిణానకు ముదిగొండపాలి ముగ్గురు
గుడవుటికి పశువులదొంక పుస్తకరానకు మీపుర్యపు
ముగ్గురు

సరిసన్న గ్రామం

శ 1733

కల్వకొలను వెంకటస్వామిహారాయ

బందగుజ్జిల్లా యాలాకా నందిగామతాలూ
కా లో మం జుజ్జూరులో గ్రామాదు పుస్తకం
గా పున్న విజయగిరి అనే పేరుగల కొండకు పడ
యన్న శ్రీలక్ష్మీస్వామిహారాయవారి ముఖముటపా
వకు నగపురభాగాన నాతిపున్న వాగధరణం కర్ణి
రాతి స్తంభి. మీది కావనం||

శ్రీలక్ష్మీస్వామి స్వస్థిరీ విజయపురము
కాలివానాన కేక ౧౭౩౩ అనునట్టి వ్యవహారక చాంద్ర
మాన గురుభిక్షానామసంవత్సర కార్తీకశుక్ల ౧౫ నా
మవారిం సోమోపరాగ పుణ్యకాలమందు భారీదా
జనగోత్రోద్భవ మను నప్పారాధ్యపాత్రి వీరిం
న్నార్యపుత్రుడైన ముదిగొండ పల్లె న్నార్య
అయ్యవారికం గారికి వల్లుగోత్రోద్భవులమని వీర
పనేడిగారి పాశులయిన రామన్నగారి పుత్రులయిన
వాసిరెడ్డి సరిసన్నా దేశముఖము క్షేమరు సర్కారు
ముత్తజాన్మగరు నగయిరాగాను గ్రామించి యిచ్చి
న భర్తకానవపురక. నవాబుపేట తురుహరి పాలం
లోను కైరముత్తం దొన్న విత్తులపాటి శివాకేశంకా
యిప్తిమి గనుక మీపుత్ర పాత్రి పారంపర్యం అనుభ
విస్తూ వుండేది.

శ 1638

మేనుకొంపూరు రామరావు

బందగుజ్జిల్లా యాలాకా నందిగామతాలూ
కా లో మం జుజ్జూరులో గ్రామాదు పుస్తకం
గా పున్న విజయగిరి అనే పేరుగల కొండకు పడ
యన్న శ్రీలక్ష్మీస్వామిహారాయవారి ముఖముటపా
వకు నగపురభాగాన నాతిపున్న వాగధరణం కర్ణి
రాతి స్తంభి. మీది కావనం||

స్వప్తిశీ కాలినాహనశకవమణులగురె
అను నేటి దుముఖవామనంత్సర మాఖ్యగురెసోమ
వారం మేడుకొంఱూను రామరాజు కొమ్మను
పాలెం హనుమంతుడి సన్నిధి నిల్వెను.

శకం—లేదు

బలిశైట్టి మల్లయ్య కొమారుడు
చన్నయ్య

బందరుజల్లా యిలాకా నందిగామతాలూ
కా చొ॥ మం॥ జుజ్జూరులో గ్రామానకు పుర్రెరంగా
పున్న విజయగిరి అనే మేరుగల కొండకు పడమరగా
వేంచేయున్న శ్రీరాజనేయస్వామివారి గుడికి దక్షి
ణంగా పడివున్న నల్లరాతిమిది కాననం.

పాధికవనామసంవత్సరవైశాఖ శుక్లపానకవమి
గురువారాన బలిశైట్టి మల్లయ్య కుమారుడు చన్నయ్య
జుజ్జూరును దైరుతిమూలను కూచుపరివ్వు చేసెను.
శ్రీరంగవాఘుని సేవ

శ 1744

బయ్యనరపు రెడ్డి

బందరుజల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేరిన జుజ్జూరుపరగణాలో చేరిన మం॥తిమ్మపురం
భయిరవుని పాటిమిద యీశ్వరుని గుడిమండరపున్న
ఆంజనేయస్వామివారి దగ్గిరపాతివున్న నల్లరాతి
మిది కాననం.

స్వప్తిశీ విజయాభ్యుదయ కాలినాహన శక
వమణులు గురెర అను నేటి చిత్రభానునామ
సంవత్సర అధికతిక్విజ బగి నీకవారంను గురెతి
ఫసలి మం॥ భయిరవునిపాడు బూపతిఘానుడిపేట
కు నుధ్యజిగిసి పొడిమేరవ్యాజ్యానకు చన్నపట్నం

సదకు అనాల్లకొట్టనాను తీర్చిన తీవుకచోపున
మదిలీపట్నంజల్లా కొటుకవారి ఆశ్వుప్రకారిం బయ్య
వచ్చు కడ్డివగయరా కిక్కిబల్లతోతును ఎన్ని భయిర
వుని పొలం చుట్టిభాజానస్వామివారికి వాయువ్య
భాగాన కన్నీ కాననస్తంభం మట్టునుంచి తూర్పు
భయిరవుని పాడుశివారు నాగాయిదు పాటికి పుర్ర
రం ఆల్లానుభూడిపేట శివారు ఆక్కలపాటికి
దక్షిణం నుంక టింగు చాలిమేరచాలు తుంమల
కుంట గొల్లూకుం మట్టుకు వేయించిన శిలాకానన
మయియెనిమి.

శకం—లేదు

బొమ్మ నాయునింగారు

బందరుజల్లా యిలాకా నందిగామతాలూకా
లో చేరిన జుజ్జూరు పరగణా యిలాకా భయిరవుని
పాడుశివారు తిమ్మపురిముకు తూపుకగా లాయపా
లం పాడుకారీలు దున్నిన ఆముదపు చేలో పున్న
నల్లరాతిమిది కాననము.

పయిభాగముకొంత విరిగిపోయినది

మూలాస్తానం మల్లిఖాజానదేవరకు చెల్లి
శైరవుని పొలంను గండరగండ రాజాధిరాయరామ
సహాయ శ్రీకమలబాలబొమ్మ నాయకుని కొమారుడు
బొమ్మనాయునింగారు తాటితోట పెట్టింది మూల
స్థానం మల్లిఖాజాన దేవరకు సమీకంచెను.

శకం—లేదు

రావుఖరసుభేది

బందరుజల్లాయిలాకా నందిగామతాలూకా
కొండపల్లిపరగణాలో చేరిన మం॥ అకుమారిలో గ్రా
మానకు తూర్పుగా వేంచేయున్న శ్రీరామలింగస్వా
మివారి ఆలయంలో ద్వారబంధుక్రింద దక్షిణభాగ
మందు వేయున్న నల్లరాతిమిదికాననము

[చాగంటి విశ్వవతిశాస్త్రిగారు]

(సారస్వతకమాజము)

భావములు హృదయజన్యములు. వానిని వ్యక్తీకరించుట కష్టము. వ్యక్తీకరించి చదువరులను మెప్పించుట అంతకంటె కష్టము. మూరన కృష్ణబంధమున నున్నోగతిభావము లెంత మనోహరముగా చాసి పులిపాక్షుడైనాడో యావివరము చూచుము! అట్టి హృదయరంజకములైన వర్ణనముల నీక్రిందిని మళ్ళీ మరీ చెప్పవచ్చును. ఇంద్రుడీనానస్థ వజ్రనాభుడొక్కడయ్యెను. ఇంద్రుని పాదములకు కలిగిన దురవస్థ; ప్రద్యుమ్నుడు చెక్కిరిచె చెప్పు జేర్చి చేసిన తలపోతలు; ప్రభావతి విరళావృద్ధిక్రమము.

ఇంద్రుని వైశ్యము

దేవలోకమున వజ్రనాభుని వలన తనకు కలిగిన కష్టము లింద్రుడు ద్వారకకు వచ్చి కృష్ణునితో చెప్పి విచారించును. అతని దీపదళ విన్న వారికి మనస్సు నీరు కాకమానదు. ఇంద్రుడొక యమాయకపు జంతువని తోచును. గంగిగోవుకంటె నెమ్మది. వజ్రనాభు వస్త్రులతో మదముచే చెలరేగిన అపవిత్రుని గునంటినాడు. తనమున బ్రహ్మను మెప్పించినాడు. ఈస్థితవరములు వదలినాడు. మారుతాతపముల కైనను దొరరాజుడు వజ్రపుర మతని పట్టాము. నాతని జుపులుకు దేవతలకైనను శక్యముకాదు. ఇంకాతడు కన్నుగానక సంచరించుట వింతయో? కాదు. పరువంబు, కలిమి, దొరతనము, అరయని ఈనాల్గు యాతని యందు మూర్తిభివందించెను. ఇంక మదమెక్కిట యెంతసేపు. మెత్తనివాని మొత్తబుద్ధి అతనికింద్రుడే లోకున. కల్పవృక్షములు, చింతామణి కానుకలుపు, అమృతము, దేవవేత్తలు కలిగి సుఖముగా కాలక్షేపము జేయుచున్న ఇంద్రునిపై విజృంభనాభుడు తన మదోద్రేకము గనపర్చెను. అధికారంబులైన రాక్షసపుత్రులు స్వగ్ధములై దాడివేయటమున వట్లడై బండిబోవుట వంటిది గదా!

కనుక వజ్రనాభుడు నాకన్నులపై చంద్రుడు. అతని నేనలు సందవనములో విడిచెను. కల్పవృక్షంబులపవిత్రత చెడినది. స్వంసమయ్యెను. దీనికి ప్రతికారము చేయుట కింద్రుడు బాలాడు. స్వకృతి పరిమితి తెలియును. బృహస్పతితో మంతనమాడి యింద్రుడు వజ్రనాభుని తన పురమునకు రప్పించి మర్యాద చేసెను. విడుదులు పాలు పెట్టించెను. మర్యాదకు మారు నారాతివంటి మనస్సు? వజ్రనాభుడు దేవలోక భోగము లన్నియు తానె తనన్నాడు. తనకు తన వారికి అమృతము బోయవలె నన్నాడు. రంభను తన విడిదికి పంపవలెనన్నాడు. ఇంకను నింద్రు సనేకములగు పాల్లు పెట్టినాడు. వజ్రనాభునికి జేసిన మర్యాద 'గాడిదపిల్లకొమలమైనది' ఇంద్రునికి కొఱవితో తలఁ గోవకొన్నట్లైనది. వజ్రనాభుడు పెట్టిన కష్టములన్నియు ననుభవించినాడు. ఎంతమా పముఁ జేసిన జంతువొక్కొ యింద్రుడగునని యాత్మ తెంచుకొనెను.

వజ్రనాభుని చర్మము మేరయినది. వైశ్యములతో నారాక్షుడు దేవసభలోనికి "మాటలాడ పనివచ్చె" నని ప్రవేశించెను. సత్కరించుటకు లేది వచ్చిన దేవేంద్రుని సింహాసనముపై తటాలనపోయి కూర్చుండెను. వజ్రనాభుని నేవకులును తమ యజమాను ననుసరించిరి. ఋషిపుంగవులను శిట్టబట్టి వారాతల పాటవైచి, ఆయాసముల వధిపట్టించిరి. దీని వంతయు నింద్ర బృహస్పతులు చూచుచునే యుండిరి. ఏమియు ననులేకపోయిరి. తాని ఇంద్రుడు మాత్రము మేకపోతుగాంభ్యవ్యయ జూపినాడు. వజ్రనాభుని చర్మ లవమానము చెప్పెనని దిగు లెంతమాత్రమును పడలేదు. ముష్క వచ్చునని యెఱుంగును. వైగా వజ్రనాభుని బహుళకరింప ప్రయత్నించెను. తాని మర్యాదలు రాక్షసునికి మొగము మొట్టవని.

“క. నీనుందితెనపు నటవల

నేమొగమోడుదు నెఱుంగ కిల్లుండితిగా

నేమిటికి నాకు నీదు వృ

ధామాధురి యొందు వినియు నెగవరిచైననో

మత్తకోకిల. ఎంతకాలమునీవు నాకము నేలి

తచ్చట నండి నా

కంతకాలము నేలఁ బొడి ఓడొన

కశ్యపమానిరా

టన్నతత్త్వము మీకు నానవిహతికి

స్థానగాని నీ

ఎంతయుంగని గాజ్యహీనత నేను మె

చ్చిటి కేనియునో

అ. ఇట్లునేనువేని యింద్రమూర్తి నా

నేతలొనివార చెప్ప నేల

యిపుడవట్టి నిగ్రహించెద”

అని వజ్రనాథుడు పల్కినను. ఇంద్రుడా మూల విని తన ప్రేమగోడనే తన కన్నుపొడిచి నాడనుకొని మతిమోక యుపాయము పన్నెను. “తియ్యనినోల చేరు మేయుట తగవుకాద”ని చెప్పుచు తన జగదము పరిష్కారము చేసికొనుట కింద్రుడు వజ్రనాథుని కశ్యపుని కడకు తోడ్కొని పోయెను. కశ్యపుఁ డాతఁగవు తన యజ్ఞానంతరిము తీర్చిన నని చెప్పి యెవరిపట్టణములకు వారిని బొమ్మనెను. ఈనిమ్మకపాశమైన తీర్పు దేవేశ్వరునకే మేలైనది. నాననికి పురినోర కండ విడిచివెట్టెనది.

కాని రాక్షసుఁ డెప్పుడు మదమెక్కి మీద బహునో యని భీమరథరసకు కడుపులో బెరుగుగానే యున్నది. శ్రీకృష్ణసోదరుడు వెంటనే బోయి యిచ్చి నానస్థుఁ డెప్పుకొనెను.

ఈ వర్ణనమునకు గల ప్రాముఖ్యత

ఈవర్ణనము కరుణారస ప్రధానము. కథ ము స్థూలము నెఱుంగుట మనపల్లి యొనగినది. వజ్రనాథ పౌత్రప్రవేశమువల్ల కథ యాతని సంబంధమైనదని యిట్లర్థము చెప్పకమానదు. చదువకుల మనస్సున

నింద్రునియెడల కరుణయు వజ్రనాథునియెడల శ్రోధము దఱిగొల్పఁజేసి యొకరిని మిఁకొక దానికి దోహదముగనట్లు చక్కగా వర్ణించిన కవి యెంతమెప్పున తెనగు పోనఁడు. కాని యింద్రుని పౌత్రయొక్క గౌరవముకగ్గకుండ కవి తగినట్లు వర్ణించినాడా యను లంక కొలదిగా వైదము పుట్టినానను. పురివర్ణనము గణించకపోయిన దుడల యిదియే కథను ప్రథమమై వన్నె నెచ్చినదిని చెప్పవచ్చును. దీనిని కవి మనోహరముగా వికచించుటచే చదువకులకు ముందు కథ వైయాభిరామ మొండఁగ పుట్టించెను. ఈవర్ణనము లోని “ఎంతపాపము జేసిన జంతువొక్కొ యింద్రుఁ డగును,” “రెట్టుట్టి యాతలొకవైచి” “గ్రుక్క మిక్కి మనకుంబు,” “పంకహానాభయే ఒడ్డుపాటురచు” “ఎన్నదేనుతంచి మైదువో” “కేసదు గలుపెట్టిగా వెనుచును” “మమునిదరఁ బట్టిన నేమి దిక్కు” అనుమాట లింద్రుని కర్మమెరియెనొ విశదపరచుటయే గాక చదువకులకు నవ్వుపట్టించక తప్పవు. అందుచే హాస్యగదము కూడా కొలచగ ఈ వర్ణనమున నిమిషయ్యెన్నది. “అపోతగమేమి చెప్ప ననుబూంకెఁ జెల్లొనక” “మాపలుకునీవు నీదలకు మేముచేసి బ్రతుకట” “మీరల్ల నాచేతిలోనివార చెప్పనేల” “పోనాడకోడదదె” “తియ్యని నోర చేరు మేయుట” “తలనిండగ నర్థమువోసిలేని” “ఒడల బండ్లవచ్చి బుడ్లొడలవచ్చు” మొదలగు ప్రయోగము లుగల యీవర్ణనము కవియొక్క సంభాషణా వివర రచనా సామర్థ్యము బాహ్యప్రయోగ సామర్థ్యము వెల్లడించును.

హంసలకుగల్గిన తిండి లేమియును దురదస్థ

మదిమూఖ దేశేశ్వరునితో మనవి చేసుకొన్న తన బాతిహంసలకు గల్గిన దీనావస్థ ఈ ప్రబంధమున చాలగమ్మనగా వర్ణించబడినప్పటికిని మిక్కిలి రసోదంచితము. ఈవర్ణనము కరుణారసప్రధానము. ఇంద్రుడు మారుతాతపముజైనను బోరరాని వజ్ర పులి నాంసలచే నేగు నడప నెంచినాడు.

అప్రమతమున తిరుగు మాంసల రావించినాను. అన్యవి తత్కన్యము స్వర్గమునందే ఉత్తరగతి. తిరుప్రవాంతముల తితిగడు వార లాప్తులుకారని యిం ద్రునికి తోచువను భయము కుచియుఖికి గలదు. తను క తమయెడల అవసర్యము పోగొట్టుకొనవలెను. పోగొట్టుకొనుటయే గాక నర్మకము గూడ పట్టించు కొనవలెను. నిజమైన కారణములు చెప్పనకాని యే రక్షణను నమ్మకము పుట్టెను. అందుచే కుచియుఖి దేవేంద్రుని గురుకు అంభానము గలవని చెప్పుకొని తామా వజ్రనాథుని పుటి పోవును ముఖ్యముగా కిదుపుకొట్టెనని కనినను. ఆతిండిక్షణను రామేల క్షణపురికి పోవుమందేమా దానికిని కారణములు చెప్పెను.

చి. "తదేవులు క్షణియేము నని

తంబును బోదుము నానివీటికిన్

గడుమని నాలమిండుపు

తంబు నని స్వలోక నాథ మా

యెడల నుట్టి తప్పిని న

గొంపుము పనులమాట నొక్క పె

బడినిది నెల్లెగాక కపు

ప్రాంతముఁ జేరెడివార లాత్తు లే!

ప. ఏముందోక మా నెడ పని తలంతు మేని

నీ. గగనసమంతిలో గల నువ్వన్నొండు

లందుమే లేర్పరా నవహరించి

మానసంబు కళాత్మ మానసంబును బోలె

నిస్సారన ద్వైయు నెరయజేసి

నిందునరంబులో నుండకల్పందమ్ము

తే. శకుండంఁగ తెల్లించి

సొగంధికాన్యకాసాగలు నుమాత

తే. పై దీనంఁగ తెందెడిసి

తే. గీ. మతియుఁగల దివ్య సకములు నెఱుఁగెఱిచి

తనదుకేలిదీర్చి కలంగు కనఁజులిన

బాగులెల్లవాటిందినా నాకెఱిగెద

యనుచునకమేత భద్రమనే పొందుములను"

అని కుచియుఖి యింగ్లనితో మనవిచేసు కొనెను.

భవనర్తనమునను ల ప్రాణాభ్యుత్

వజ్రనాథుని గుప్తచేట్టులు పశులు నెరుకజైన దీనిలగువలను పొడ యొకకట్టును కలిగించినో ఈ వర్ణననులన నుట్టును. వజ్రనాథుని నాకెనయిందే యది గాఁ గ నూహించుగా నుట్టువలెటను ప్రాణము మీదకువచ్చుచేరునో ప హంసలు సాహసించు టయే నిశ్చయము. కనక ప్రభావార్జునున కుచి యుఖి ప్రవేశము మనోవర్ణనము కలిగించెను. వజ్ర నాథ రాక్షసుని నాకెనయనకు నుట్టెను అంతియుని సంబంధమైన కని, వజ్రభుగిలోని తోటానాథుల చూడక పోయెల తిరుగు నీ హంసీ గాత్ర ప్రవేశములు సే సూచితిను

హరికుచూరుని నిర్మలీతము

హరికుచూరుండోక నా దేకాంశవర్తియై మాత్ర వివర్ణ సగంధస్థులగు డగుచు చేసిన తలపోతల వర్ణన ము నూక చురొగతభావములను సుగ్రుత్తముగా వర్ణించుట కుండుకవి యుద్వితీయుడని చెప్పవచ్చును. ఈవర్ణనముగాని గొన్ని తలపోతలు సామాన్యములే. ముఖ్యముగా వర్ణింపబడినవే, తాని హంసర్యగాని యగు ప్రభావతీని సూచించి మకలికలిమిచే పరికుమారు నకు పుట్టినకొన్ని యవ్యక్త హంసములును, హంసయున, బుట్టిన హంసోత్సవము వర్ణించుట కలవిగానివైనను నీకలి చక్కగా వర్ణించుటలన నాకెని కసాధ్యమైన దేదియును కదలి స్పష్టము. హంసకుచూరుడు హంసీ పల్ల ప్రభావతీ హంసకృమును వినియున్నాడు. విను నంతనేపు మాటుమాటు గాని మాటున్న గాని లేదు. కుచియుఖి ప్రభావతీని గూర్చిమా చిత్రీకరణ కము గూర్చియు తెలిసినవిన్నులు ప్రద్యుమ్నుని కడ వొక్క నిమేషమైనను నిలువలేదు. తదేయుట రాజ కాద్యమునకు భింకగ నుని యెగిరిపోయెను. కను కలిపలముకంటె వినుకలి బలము హెచ్చుకట్టు ప్రభా

పతియొక్క సౌందర్యమును గూర్చి విన్నచాది హరి
కుమారున కామెపై మనస్సు లగ్నమై విగ్రహమునకు
మేరలేడు.

ఉ. “ఉద్య దక్షేత్ సక్షిణి
తోత్తు వె పి. లంఠికి చం
ద్రాద్యుపమా తోభు స
హృదగుణంబుగ హెచ్చి శేష
క్రాద్యభిలాష లక్ష్మి కు
కింపెన యంతి గునున్ ముంచి, యా
హృద్యకరాంగిమార్తి సౌభ
గల్గ నొకింతగ జూచు నాశ్చర్యో.
చ. మదిగొవనం మేరియును
మాన కతం దుపమానోటి యు
ప్పద మభిలంబు నిల్లు గడుఁ
బెక్కుమడుంగులుగా దలంచి, త
త్తదవయవత్వ సుస్థితి
చార్కుగ వన్నది రాక్షయాప, మె
య్యది యదయే కనంబసియె.....”

అయ్యుద్ధియం గనుంగొను భాగ్య ముచ్చికో
యబ్బదో, తక్కువను చొర పీలు కలుగునో కలు
గదో తన కామె లభించునో లభింపనో కాగిటఁజేర్చుట
కనకలపోతలు సామ్యములే! చిత్రఫలకమున తన
రూపు గలదను నిద్రగ్రవము వల్ల తానాపపడుట
యే సామాన్యమే. దొరతనంపు నీటుచే న వ్యర
టాంగవగు సమాధానము చెప్పకపోయినదా! అందు
వలన హంసికి యనాదరము తోచు నేమోయని ప్రద్యు
మ్ను డనుకొనుటయు సహజమే. ఏలనన నీయూహల
కన్నిటికి వెనుకబడిన కథయందు తగిన కారణము
లున్నవి. కాని

ఉ. “ఏనోకయించుకంత మన
నిచ్చినమాటలు పట్టుకుండగాఁ
గాని మరచి యద్రమజ
కన్యక నైనను వొడ్డిదూచి యే
మైన ననంగ బూనునని
యాత్మకు వోచుచున్న నిష్ఠ కా

జేని ప్రసంగముం దిగివి
యేల నులిండు దదీయ రూపమున్.
మ. అటుగా కడ్కుత రానుచీముక గుణా
ధ్యంబై సద్యస్సప్తన్
బటువాచా గివీపున ప్రసంగమునన్
భాగంబు మట్టన్ రసో.
త్కిటతం జెప్పక మానఁజాలరను ప
తం బొందు భావించినన్
ఘటియిల్లు వ్యరితాంక వర్ణనకు ని
క్కం వ్యధా నిద్రియన్”

అను భావములు నిరుపమానములు వాని యం
దలి రస మనిర్వచనీయము. వైభావములనల్ల హరికు
మారుం దెనుమానము మాని యెట్లు కృతనిశ్చయఁడై
నాదో గోచరించును. తన విశ్వయమును బలపఱు
చుటన “హరి యను వాసపుండు; దము నంపిన
కార్యము హంసితానమై ధరణికి దిగి చెప్ప”
“నాదురూపె యా కన్నయ చేతి చిత్రఫలకంబున
నున్నది. యెవ్వ రట్టివో నన్ను నెఱింగి వ్రాయువని
నన్ శన వ్రాయుట వింటి”

“నీ. శివనవైవాహినియైన పక్షమునను లే
భవ నిమిత్తము నేటి కలుగునొక్కొ
కలుగ దంకపురకన్య కిట్టిది ధిర్వి
పరిఁదక్క ఘటిల్లు టమగు గాన
నదియట్లయె నను దనిభీష్టయన పరి
తామత్రఫలకమై జాటునొక్కొ
జాట దీక్షరి యిచ్చె సత్కృత సునిచాల
నేడ్రుఁ జూచుటఁజెప్ప వింటి గాన
లే. నిట్టిగతి జెల్వభమ పెట్టునొక్కొ
పెట్టి దనిదా సృజించిన విడగన
హంకగుచునంతకిదియ త్రోపుకనునొక్కొ
పడదఱుఁడు చెప్పెనని వివరియెగాన”

అను నీ యాచారణియలు మదికి జెచ్చు
కొని బలపరచుట తొక్కిరి సమంజసముగాను మనో
హరము గానున్నవనుట సరికదా? యింతమాత్రము
గానేరదు. ఆ తరువాత హరికుమారుని తలపోతలు

సామాన్యము శ్రేణింకవిఃసాముచేదుటగూడనివాడము.

తెలబోతెల ప్రాముఖ్యత

ఈతెలబోతెలనల వారీతునురుని ప్రేమసౌఖ్యుని తెందినది. అటుపిమ్మట ప్రభావతికి శిష్యునిగించుట కాతడు యన్ని ముజేరుట సహజము దీనికి నిదర్శన మతడు సునిముఖికి లేఖ వ్రాయుచు కనుక ఈ వర్ణనము కథావిస్తీర్ణమునకు తోడ్పడినది. ప్రద్యుమ్ను విరహమునకు పగిన యుపపత్తినిగని కారణము క్షమ గాణించిన దీనినికనుమానని తెలబోతెల వర్ణనమే.

ప్రభావతీ విరహాస్పత్తి

ప్రభావతికి ప్రద్యుమ్నునిపై ప్రేమకుష్టవృత్తము విత్తము. కల విజయమునకు నిద్యము చిత్రకల కము. చెలిక క్షేమము రాగవల్లరితో నామెపలుసార్లుసంభాషించుట ప్రేమాంతురము మొలకెత్తుట. ఇక కుది ముఖి ప్రద్యుమ్నుని సూర్తి యూరించి తెలిపిన మాటలప్రభావతీ ప్రేమవృద్ధికినివిరహావృద్ధికినివోహదసూచములంటికైకవి. ప్రద్యుమ్నునిపై విరహిపజ్వలంపడ జేసినది. హంసిమాటలలో ప్రద్యుమ్ను రూపగుణజాది వర్ణన మిమిడి యుండుటచే ప్రభావతీ విరహావృద్ధి క్రమము గమనింతుటలో ప్రద్యుమ్ను పాత్రాభివృద్ధి యు గమనింపవలసి వచ్చును.

“చ. హిమగిరిరాజకన్యపరమేశ్వరినాకలసుప్రసన్నయై
విరులదరస్మితామృతము వెల్లువచెక్కులసిక్కుటిల్లనన్
కురుతమజేరఁ గాఁచిరిచిమక్కువచేసనునొక్కతెలమే
నిమిడుమనీషనొక్కచుగన్లుటియించిరినంచుల్లుచున్

“సీ. సంతకలమాత్ర తక్షణ సన్నిహితం

బరు చిత్రకలకంఠునందు నొక్క

క్షుతమృతత్యాశ్చర్య తర మాపలాపణ్య

సాంభీర్య తార్యాది కుంభి దిఖిల

గుణములఁ గొమకొందు కొమరుఁ బ్రయాభవాని

వ్రాసి యితంపఁ జెల్లభంకు

ప్రద్యుమ్నుఁ దనియెడు ప్రభుకుమారుఁడు నిమి

నిర్దుటకును జనియించినట్టి

తే. పుత్రుఁ డిట్లరి కేలునో పొలతిమనుచుఁ

జరికె”

ఈవృత్తాంతము ప్రభావతికి ప్రద్యుమ్నునిపై ప్రేమ పుట్టుటకు కారణము. కాని నిజముగా చిత్ర ఫలకమునందలి పురుషుని వంటినా దుండువా యను సందేహ నూమెకు దోచుట సహజము. ఇంకొకరితోఁ జెప్పిన సందియము బాయట కనుగనును. ఈవృత్త భంగముచే యుటకంటే వ్రాణము లిమ్మనంతటివారి తో జెప్పిరికొను. అమె కట్టిది గాగవల్లరియే. తిరు పది యామెతో నెట్టి రహస్యమైన దాప సేసెయ్యెట్లు దురొన్నది ప్రభావతి. కనుక రాగవల్లరికి కలవృత్తాంతము తెల్పి చిత్రఫలకమునుఁ జూపినది. తానును జూచినది. తేలికాటి చాలసేపు మాడలేదు. కాని మాడక నుండలేదు.

“చ. కలకల వచ్చినట్ల, తెలి

కన్నుల నిక్కమ చూచినట్ల తోఁ

బలకఁ గడింగినట్ల కడు

భావగభీరత లచ్చినట్ల పెం

చాలయఁ దచ్చి లేవకఁ

యట్టిపదన్ శివవ్రాసినట్టి యా

చెలువున కాభిముఖ్యము భ

జంపఁ దలంకొను దాడు బోటియన్”

“ఉ. చిత్రయవన్న నిశ్చయము

చేసెడు గుండి మిగఁలు మాడ మె

మెత్తును నత్తపుం భమ స

స్వాధిని గ్రమ్ములుఁ జక్షుణంబలో

నొత్తుమఁ దత్తరంఱుఁ ద్రప

యనో మగుడంగ నిరీక్ష. గేచ్చబో

మెత్తును భర్తచాపు దను

మాయుట దోచిన నోసరిలుచున్”

వెలయుఁ ద్రపయం విప్పునుజేయుచున్నను చిత్రయవన్న నిశ్చయము నెచ్చరింనుటచే నామె ప్రయని రూపము కనులార చూచి తనివొంజెను. అమె మనస్సున ప్రేమ క్రమముగా వృద్ధి చెదిరుచు న్నది. “ఈతని పృణించియో జోడుగఁ గొరి సుమ్ము దానెంతయు పెద్దమీఱు నన జెల్లు పృణించె నినుం బ్రభావతీ” యను కాగవల్లరి పలుకులు నిచ్చకమాదు మాటలుగా కప్పట్రికను ప్రభావతికి మనస్సులో నిచ్చు మైన మాటలే. కాని యామెకు నిజముగా నెట్టి పు డిమ దుండునా యను సందేహ మెంతటికి జోలేదు.

“క. ఇటుగాక లోకముల నిం

రటి చెలువుఁడు గలఁడే గలిగినను నుబ్బుదె యి
చ్చట నచ్చట గలఁడని య
క్కట వచ్చి క్షేమమంట కనుఁ జెలంగె”

అనుచునునకు పాంసి దరిజేరి పటమునతోంగి
యూచి “కడుఁ బదిలము గా కనంప నగని రూపము
యపునా నది యుండు నందియము కద”ని మఱియు
ప్రభావితో”

“ద. ఆరయనింక శేషుడిగా ద

ల్లనె యానఁడు శంభునం ద్రలో

కాని ద్రుందావప్పటి ప్రహ

రకెంబు లురఁమునందు నా

హ! రతి కంకణాంకములు న

ల్లవిగో మెడయందు వీర శృం

గార కళాధ్యు నిట్టతని గ

ట్టిగ నెవ్వరెడింగి వ్రాసిరో”

అని ప్రత్యుమ్మునిపీఠశృంగార కళాధ్యుమ్మే
జాశ్యుని ఛయాదులకంటె ముందు పాంసి నిర్జింఘట
ప్రభావతికి గల సుదేశము నాపి చెరువరాని ప్రేమ
ముద్రవేయటము. పిమ్మట నాశనిగూర్చి చెప్పయని
చారిత్రే పుష్పాదు బ్రతిమాలిండుకొనుట యి, చివన
నక్రతచే కొంచెముకొంచెముగా నగని గూర్చి నూ
రించి చెప్పటము ప్రత్యుమ్మునిపై నామె ప్రేమవర్ధి
నొందించుటకు దక్క వేలొందు గాదు. ప్రభావతి
చిత్తశులకమునందున్న పురుషునివంటినాడు కలవని
యెఱింగినది. శేకపురి పట్టణుడేనియగు రుక్మిణి గుగు
డని తెలిసికొన్నది. ఆమెకు సంతోషమున నాశ్య
నిక్కటిల్లెడి. సునన్దిగచే ముఖవద్యంబువికసించినది.
“క. సంతోషం బపు దాత్యు పిక్కటిలుచున్

సద్యం కన్యంబైవ కాతీ

రాంతర్భాగముఁ బట్టజాలక నిలిం

పారాతి రాటఁ ద్య క

శృంగంబు నిక్కిరిలఁ జేసె ముఖప

ద్యంబు ద్విహితఁ ద

త్కాంతారన్న మునర్కవట్టి యత హి

భౌయత్తు మున్మితుచున్.

రాగవల్లిరి నామె నిక నానాశ్రయము మాను
చున్నది. ప్రభావతికి యిదివరకు గల సుందోశము
లోయు వేయిక్కలు విహము విచ్చినది. ఆ విహ
ములో కుదినుఖి.

ఉ. “ఏనిలమున్ను నిన్వ నగ

హేతుఁడె గన్గొని చచ్చునానె

యోనావచ్చుగాంచి యగు

దైవతి నాకృత్యశోభిరన్న జో

దైవది యానెలఁప నితి

యాకృతి చెల్లును కాపునం పలం

దైవ వినిఁపఁ గావలసె

నాతినియొద్దఁ బ్రసక్తి వెంబడిన్”

క. “పదియించిననాఁ గావను

వచనంబు ప్ర చేమియు నునువక యుండెనతం”

దనగానే ప్రభావతి మనస్సు నిత్యమృదు
చున్నది. నిరాశ చెందినది. ఇట్లు నిరాశఁ జెందిండుట
ప్రాశస్త్యున విగటాంగనము శాస్త్రీక కారణంబు గల
దు. ప్రభావతికిగల ప్రేమయొక్క లోతు గమనాంట
కే యలుచేసినది. నామెతో నింక శేరాజకుమారు
నిదైవము మగవగా నూర్చెనన్నది. కాని ప్రభావతి
వివక తండ్రి యిదివరకు కొన్నిపటములు స్వకుంఠ
ము ప్రకటింప జూరెనెనియు, నంబలి రాటకుమా
రెవరు తనమది కెక్కరేరనియు, ప్రత్యుమ్ముని
దిక్క నొందెనని ధర్మగా బోల్లననియు, నాతఁడు
విముఖుడైన మరణమే తుది శిరసమని, కృతఃకృతు
ముతో ఒల్లెను. విరహోద్వేగముందు ప్రాణత్యాగ
ప్రయత్న ముఖిదనియు శ్రీ లంకటి సాహసులని
యు నెఱింగిన కుదినుఖి మఱల నామె కాక చిరు
రెట్టుటకు,

చ. “మదిమిజాడఁ గొన్ని నెడ

మాటలుపట్కితి నీవునమ్ము, మే

నిది భవదీనుఁడెట్లువపు

చేమిపరానన మాణుపొందో

సుదతి యెఱుంగఁ గాని యింక

జాతును తానక రూపవైభవా

భృదయము విక్కిరెన్ ద్రెఱుకు

పూనియకండు విరాళింబెడున్”

అవిచెప్పి సరస్వతీ బ్రహ్మల ప్రణయకలహం
పు కథచే నామి విరాళ పోగొట్టెను. ప్రభావనికి
పాతల సంతోషము పొందినది. విరహము సముద్ర
తేలికములవలె పొంగి పోయియున్నది. ఆకిరుణము
నకు ప్రస్తుతముని లేని వాక యున్న కుదియని యై
నను నామి స్మృతితోదార్పి యుండెడివా! ఎఱువా
క్షేపఁగి గలిగినను నామికువసాంధ్యం ని ప్రస్తు
నితో తిరుగొకకుదియని యున్నచూలలవల్ల నేరియు

ఇది ప్రభావతి గుడిచిగిహము. ఆమెరెంప
నవిహమిం బానగా వ్యంబలపిన దు ప సా
నానింపబలము.

ప్రభావతి విరహావస్థనము వ్రాముఖ్యులి

ఈవర్ణనలు దెవలో నే యిరవర్ణనములచక్క
గా చేయుటలు తావింపినది. అవి ప్రస్తుతము
సోకవర్ణనము. కుదియని యొక్క ప్రాశంసనవర్ణ
నము. పూర్వతీ బ్రహ్మల గూర్చిన యితిహాస వర్ణన

ము. ఇవి వానిగో నని రసవంతములై ప్రభావతి
ప్రేమకు, విహము నృద్ధిపొందియుటకు తోడ్పడి
యావర్ణనమునకు నూతన మగు వెలుగు గూర్చినవి.
ఈవర్ణనముల వల్లనే ప్రభావతి విరహావస్థనము పుట్టి
చెందినది. అదిగ ప్రపంచములలోని విహవర్ణనము
లు చెదిరినవారి కీరహావర్ణనము ప్రోద్బుద్ధతీ యని
గ్రహించితిమానము. మెచ్చకనూనరు. ఈవర్ణనము
నిరువరకు కథయందలి యాసక్తి తుదిమెట్టుయట్టిం
చును. కథోపస్తావును పెంపనదియు కుదియని పా
శ్రము నాయకా నాయకుల పాశ్రమంబై ప్రభావ
ము చేసినది ఈవర్ణనమే. కుదియని యొక్క ప్రాశ
స్థ్యము, వ్యాక్షేపణ్యము నిది వ్యంబంబును. అంతః
పురకవ్యల యమానుకపు వ్యభాసము మీచేసికొని
వారిని మాయలలో పడగ్రోయింపకును, వారిలకు
గల ప్రాశస్త్యమును విందుటకును కనిపిచి విద్యవ్యక్తు
నాల్గు పోట్లకును తిరుగుటవల్ల సంపాదించిన ప్రాశ
స్థ్యమే యని కుదియని పాశ్రమ ప్రధానమైన యీ
వర్ణనమునల ముట్టెము.

విజయవిలాసము (నికమరి సన్యానారాయణమూర్తికారు)

(సారస్వతసనాజము)

పెద్దగాగుని పను చక్రము ననుసరించి
వెల్పడిన బ్రహ్మములు పెక్కింటిలో నిది యొకటి.
దేశచరిత్రమునకును వాన్యయచరిత్రకును మిక్కిలి దగ్గ
గ సంబంధముకలదు. బాతియని గుఱున్నములైన భా
వములే నాగవ్యాయనందు ప్రదిఫలించును. రాజరా
జనకేంద్రనిచే పెంపొందిన స్వాతంత్ర్యపక్ష నన్నయ
భారతమునందుండెను. ఇట్ల స్వాతంత్ర్యార్థిలొను
పోతనాథ్యుని యందు వెలింగెను. కన్నడేశవరాయ
విజయయందుభి కునుచక్రమునందు ప్రాగను. తల్లి
జోటయు భాసంతికము అభిప్రయతేజము డిందెను.
అంగ్రును కేవలము : నానలలకు సరి. ఆభావములే
తరువాత వచ్చిన సాంస్కృతికమునందుపొందిమాపెను.రా
ధికాసాంత్వనము తారకేశాంకము సోగగతిలోనివి.
వైగాలి విజయవిలాసమునకు గూడ సోకి
నది. అందుగల మూడావ్యాయములలోను మూడుపా
ళ్ళువైగా నాముకా నాముకుల అంగవర్ణనముతో
నిండిపోయినది. తన వర్ణనా సామర్థ్యముచే గవికా

వ్యయ నందిని పాశ్రమలను మన కట్టెనుట నిలుప
నలెను. అంతమాత్రమున నాతడు భూతిఅర్థముతో
చాని పరికించి మన యెనుట ప్రదర్శించ గూడును
కని యు నానికినుండునమునంతోపడమునకుట్టిని
అప్రయత్నముగ నానట్టును. నానినీతగురీద్దనిండు
మాంబలలో కని మనకొనుక పునును. అన్విష్టికిని
పామనునదృష్టికిని భేద మింపేని కలదు. కలకలత్సా
హము తెప్పగా నాంబలలను. తాని అది హర్షమీద
రాదు. అశ్లేషాశ్లేషయములను వదలకు. విహి కా
మష్టికములకు గల సంబంధ ము తని దృష్టియందు
నిగ్రహము నిలనిగించుదును.

విజయవిలాసమును నందినిచే చేయకూడర వెంక
టకవి యానివియమున వెనుకవిధమున్నాడు. అతని
వర్ణనలు చిత్రికాగినవి. కేవలము నందినెంద్రయము
ను దృష్టిపరచుకొను యత్నముగది కల్పించును విజ
యవిలాసం నాతడు గొప్పగణకులను చిత్రించలేదు.
పరివ్రతలను నుభద్ర చూటములయొక్క చేనము

నందు మూనిమోషగల యంతమాత్రము నాశని దృష్టికి
మరుగఁగూ యడంతలేదు. ఆ సంగతి నవను జెప్పుచు
యందు గూడ నాశదు వెనుచియ్యలేదు. ఇట్టి రితులు
మెన్నదగినవి కావు. దాదాపు సిగ్గునీత్రులకు ప్యా
రికుబొమ్మలను జూచి యెవ్వనో అసహా! మని యా
నందింపగలరా?

సర్వన లందట్టి వైవిధ్యముల పోవుట గా
 యు సేదివత్సరమునందు కవికి నానుభవము తక్కు
 వగుటయే విజయిండు నాయకుడు ఊహించి వలమ
 టగో నాథని సరిత్ర ప్రాసంభోషింపడి సుద్రదనా వివా
 హమాడుటతో నగరించెను. కవి స్వయముగ
 జెప్పవచ్చునో నాథని చెప్పుటల వలన విజయుడు
 నాయకత్వమున కర్హుడనటకు తగిన సాహసకార్య
 ములను జేసియుండలేడు. తీర్థాటమునకై బయలు
 చేరి వలపులలో జిక్కినను. అట్లు నలవిన దొక రిద్ద
 రిని కాదు. ముగ్గురిని ఆంధ్రోదేశము గాక అతని
 కొకరిమీదను గూడ విజయకు ప్రేమ యున్నట్లు
 కన్పించెను. ఉలూచిని చేపట్టి ఆమె గర్భనిర్మిత
 యనంతర నామెను వదలివెళ్ళెను. పాండ్యరాజునకు
 ను గూడ నాగి డంతియజేసెను. అబ్రాహమునందు
 తిగుట మాత్ర మానవదైర్యమునదెలియజేయుచున్నది.
 కవిమాత్రము అట్లునుడు పొరువకాలి, ధార్మికుడు,
 వినియోగియుడు, సమస్తజనసమ్మతుడు నని చెప్పివా
 డు. అట్టి సుగుణములను ఋజువుచేయుగల కార్యముల
 నేమియు వతిను చేసియుండలేదు. ఇటులే గదుని
 పాత్రమును నీగననుగనన్నది. సుద్రదను పెద్దిందుట
 లో నాతడనుదిలి మొనరించెను.

ఇక నీతరీ శ్రీనివాస జాతము. ఇందు సుభద్ర ముఖ్యము. ఈమెనే పాండివముధ్యము దెక్కినగా లేమిం చెను. మిగిలినవా రతని! త్రోవలో నెదుర్తన పారి వంటివారు. సుభద్ర చనుదోయి మొదట మె దుగుటారువరకును ముందు వెలియని దేవియగు లేదు. కీరమును మధ్యవర్తిగ గ్రహించి యామె యట్లనున కొసంగిన యా తరములు ఈ శ్రీసంగనలకుఁజూచుకు నిట్లనందు కొరవడి యున్నది. కాని యట్లనునియం దున్న వేగిర పాటామెయందు లేదు. ఆమె నిగ

హను కలది. ముద్ది రించిన మోహన విగ్రహము
మాత్రమే కాక ఆమె సమములు నచ్చివచ్చును లేకు
నదవు కాకల్గునుకూడ. మిగిలిన స్త్రీలయందీగుణము
లైనను నాననాన. ఈనాటి కిగిలిన గాఢమనః ప్రే
మించి ఆనన నొనరింప సాహసము కలదై యతి
నిని తన లోకమునకు గొంపొందు కృతినవలసినద య
యెప్పుడు బహుశః యుగిసి స్త్రీల సన్నిహిత భావేదా
తనమునందు గొంపొది నొనరింప. ముగిసినను బడక
టింటిలోనకంటె యుచటి యాడువారిచ్చున లో నాదిన
య్యారేంద్రిని న్యాయముల నానవనముల నధ్యయనమునకలవు.
కం. చాటల బింగాధర కని

గాలుల కోపదని పాన-గలుదొంగుగా
నేటికి నెటి-గి నడుపుచు

మీటిని వాయుచక్రమునోయి-మీ చేతి దిక్.

ఇంతివరకును వెంకటకవి లోకములను మా
త్రమే చూచితిమి. అతినియందు ౫౦ లోపములు
చాల ముఖ్యమైనవి. అటువ నాంధ్రలోక మాదిని
కావ్యమును దురింగో జరుపుచున్నాడు దానికి కనిన
నుగుణము లిందేమి యుండెనో చూడము. భావము
భావ రెండును కావ్యమున కలఁ కారములు. వెంకట
కవి భావ సులలితమైనది. అది నితరులు గాదు. పదేను
లేవంత సులభమును గాదు. నేటముకు మాటలు రుచి
యగు విధమునరూర్పలసినవి. ఒకేమాటను రెండొక్కము
రీతులులోనికడపింగళ నూరివ్వ కలె మిక్కిలి నేర్పరి.

జే. మంచువిగడు వల మొదలయి గోరమమండ
మంచువిగడు గల్గె మధుమగురుడు
మనమభిద్ర సుకృత మహిమ యేమనరమ్మ
మనసు భద్రమయ్యె-మనకు నెల్ల.

ఈ కవి మూట లప్రముత్తముగ దమకము ప్లాన
ములలోనికి కానినట్లు కాన్పించును. భావదానిద్ర్యము
హెచ్చినకొలదిని భాషాకాత్యన్యము హెచ్చిబోచినది.
కాని యిదికాలోపమునకు లాంగలేదు. ఇతనికాల
మున రఘునాథ రాయలి యష్టానము నలంకరించిన
వారిలో కొందఱో బోధియారినపు డితనియందలి
లోపము లంతగా లోపములవలె నై గాన్పించవు.

కవి ఒక కాలమునకు గాని, దేశమునకు గాని
జెందినవాడు కాదు. అతనియందు సత్యము ప్రతిఫ
లింపును. అతి దేశ కాలములకెత్తిమైనది. అట్టివానితో
పోలి, చూచినచో పెంకుటకవినినే కాదనదువచ్చును.

అన్యరాజు అధిరంభహాసితమై అనేక మయ్య కట్టం లతో వచ్చేవట్లు రాజుమనస్సు నిలవలేక మోహ పడెను గనుక నెత్తి కొట్టింది. ఆతర్వాతను దేహం అంతా పుత్తీకాయలతో పొక్కులు పోక్కి మూడు విషయములు గలిగినాడు. యిఖనాల్లుసుకియాలకు తేహం చూచిస్తాడనగా ముమ్మలీసిమాస్తే “యిం కా బ్రతికివున్నాను సుంజీ, మామయ్యగారూ” అనేటప్పట్లో భయపడి యెవరూ చచ్చిన కెండుదిన ములు దాకా దగ్గిర్నుంది చూచినారు కాదు. ఆ తర్వాత చూచి యివరిలవచ్చి సకలసలకనులతోటి లక్షాపదివేలరాణులతోనూ తీసుకుపోయి దహనం చేసినారు. యారాజు బహు భర్తాశ్వుడు. యింత రాజు యిఖ భూమిమీద పుట్టబోడు. షాకినం తానిక్రయేమి చెబుముక్రయేమి సౌందర్యానుక్రయేమి క్రిందటి యీశువ వంశస్థులు అయినరాజులు యింతమాత్రపువారు కాదు. యారాజు చేసినపని జగ పతిరాజు నేర్కపోయి వికోదంతనతో చేసినందు అతణ్ణి కొట్టి పారవేసినాడు.

తదనంతరం అంకావలి జమీందారుడు రామ భద్రపాముక రాయలింగారు (కాకల్ల పూడివారు. ఈ క్రియుడు) బుర్రా బుచ్చప్ప గారున్నా. ఆలోచన చేసి వస్యవామ రామజగపతిరాజుగారియొక్క షో భరిణి అనందరాజుగారు యిట్లా అల్పాయువుగా పోయినాడు. లేకపోలే యింతపరి పుట్టడు. యిఖ నైవా వారిసంస్తానం ముందరికీ వచ్చును. లేమంటే యిలాగంటి దుర్బయపురావులు ప్రభువులకు సంధ విందును. యిదిగ్గా యీజగపతిరాజు చిన్నవాడై వున్నప్పుడు, కుర్కల ఖయిదులోవుండగా, మా రాజుగారున్నా మేమున్నా స్థలమంతా రాంగాలు చేసి ఖయిదు వదలింది తెచ్చి పట్నం కట్టినాను. అదిగమ్మ యీసమస్తావమున్నా మనసంస్తావము వంటిది కాని అన్యతా కాదని జగపతిరాజు కొమార్డు తిమ్మరాజు పూసపాటివారి ఖయిదులో వుండగా ఫోరాసిపాయాల్లు యిషారాచేసి వారితాలాకు మంతుక్తను రాణులతోక్కి యిషారాచేసి మారాజును

తీసుకుపోయి పట్టంకట్టుకొన్నానుమని కల్యాయచ్చి గనుకవస్యవాయివారోవామ పముకి దొంగరినంగా తీసుకుపోయి పట్టం కట్టుకున్నాడు. అట్లుగా బుచ్చప్ప గారు విజయనగరందచ్చి పెదజల రామరాజు గారి భార్య చంద్రయ్యగారితోను యీ సంజీతులు యూర్తు అగప్ప ప్రధయలు కొంగి చిత్రాకాంతులై దుఃఖోపశమనం చేసుకొని ఊరి గంస్తానం నిశ్చయిత్తిక్క్యం చేసుకోవలెను అని విచారించు కొని శాశ్వతాలెలో పూసపాటివారి జ్ఞాతి రామ భద్రరాజు కొమారుడు వున్నాడు. అదిట్టి తీసుకు వచ్చి పట్టంకట్టుకునిన్ని యీ అనందరాజు బ్రతుకు విశ్వంలేవనిచ్చి చెప్పి రాజుగారు బొబ్బిలిమీదకు లదాయాకి పాద్యోటప్పకు “బ్రాహ్మణులకు అగ్ర హారాలు చేయించి యిచ్చి యిఖ నేను రావడంలేవని పోయినాడు. అందుకు సరిగానే దైవమోగములు తటస్తమైవని. ఆ చిన్నవాణ్ణి తీసుకువచ్చి పట్టం కట్టుమని” చంద్రయ్యగారు బుర్రా బుచ్చప్ప గారితో చెప్పిరి. గనుక బుర్రా బుచ్చప్ప గారు వారోను న్ను యిదేవరపగా రాజుగారు కల్య యిచ్చివారిని ప్రధయితా విచారించి సకలసలకనులతోటి శాశ్వతాలెం పోయి ఆకుకుంటూ యెప్పు చిన్న విజయరామ రాజుగారిని అంతామీద యెక్కించుకొని విజయ నగరం తీసుకువచ్చి వుంచుకున్నంతలో నాయుదిరా రామనుంచి నిజాముల్ ముల్కువాడి యీలోనయి నం అనందరాజుగారి పరాక్రమమున్నూ గణాతి కీయములున్నూ విని చూడవలెనని ప్రయోగమేతంగా రాజమహేంద్రవద్దకు వచ్చేవట్లు అనందరాజు గలిగించినందు గోదావరి మాన్తూ పదివములు ఆ క్కడ వుండెరి గనుక ఆవర్తమానం కెప్పించుకొని చంద్రయ్యగారున్న బుర్రా బుచ్చప్ప గారున్న విం ద్రయ్యగారి తమ్ములు చింతలపాటి నీలాదిరాజున్న వకీల గుండాలు అప్పాజీరాయుడున్నా మిరికొందరు సరదార్లను కూడా వెంటబెట్టుకుని యీవిజయరామ రాజు అనే కుర్రవాణ్ణి తీసుకొని రాజమహేంద్ర వరం వచ్చి నిజాముల్ ముల్కువారి దర్బారం చేసెను

ని తమను పట్టించుకొనిన నల్ల యావత్తు కుజ
 రాయించి తమకష్టముఖాలు మనవిచేస్తాని ఆ
 నందరాజుగారి చిర్యలున్నా పెదవిజరురామరా
 జుగారి చిర్యలున్న బొబ్బిలిచిగ్గర విజయరామ
 రాజుగారు పోయినసంగతిన్న యిత్యాదికప్రాలు చూ
 ప్తు అరుపర్పుకొని యీ చిన్నవాడై పట్టంకట్టింప
 వలెనని మనవిచేసుకొన్నంతలో నిజాములో ముగ్గు
 వారు శిలపుయిచ్చివ్రాసిన “మీరు బహుదీనముల
 నుంచి జహాబాద్ యిచ్చినవారు కాదు. యిదింగ్లా
 ఆనందరాజు హుమయూనుగారుమీరిని విస్తారం
 చేసుకొని రావడం అయ్యింది. మీరుయిచ్చే ఫిరక
 యు మాకు వశమేనా భర్తకు చాలదు. మీనిమిదం
 మాకు అనేకభర్తలు తలచుతుండినాకు సుప్రసానం
 యివ్వడానుగనిమిదంలేదు. పాశ్చాత్యుని పాపుగా
 తెలియజేస్తావారు ఆమాటలు చంద్రయ్యగారు అరు
 పర్పుకష్టమాటలు ఆనందరాజుపతి యెవర్లు న్యాధి
 వామ్మని రాలేదు. యిదిగాక పెద్దాపురం జహాం
 చారుకు జగపతిరాజు మా మీనకోటి కుమారుడు
 మీరి అనేహుస్నేహదీనముల (A.D. 1759) లో
 బహుశవాయానదీపర యిదిచిర్య తియ్యరాజుగార్ని
 చంపించినారు అప్పుడు మీ స్త్రీలు యావత్తుచూచు
 చిచ్చుపెట్టుకొనివారుగనక యీచిన్నవాడు రోదాది
 లకురై యితమమాత్రం మిగిలి కుక్కల భుజుగులా
 వ్రాసినా విస్తారం అర్ధంవ్యవహారమేనా క్రిందచేత యీ
 చిన్నవాణ్ణి తెప్పించి పట్టంకట్టి పెట్టించే వుంది
 తిక్కి సుప్రసానం నిలబడిన గాజుగారు బొబ్బిలిచిగ్గర
 పోయినవారా ఆనందరాజు మీము చేసినవారి
 హస్తంకాక జగపతిరాజుకు హాసించేసివారు గమ్మ
 అని భార్యగనహామనంచేసింది. యీచిన్నది యిం
 చ్చ సంవత్సరములది. ఆ చిన్నవాడై యిచ్చెవాణుని
 సంవత్సరములు, యీభార్యగిర్రల అనుమానం నుం
 తింకికాలం యీతరువక్త చేవారిని భూమిమీద వుం
 దెడలడా లయమైనందు ఆ చిన్నది గహామనం
 చేసేటప్పుడు మీకు సంభవించిన గతి యీ ఆనంద

రాజుకు మూడునెల నాటికి సంభవించునాక
 అది కామయిచ్చి అన్నిప్రవేశములునది. ఆ కామ
 తిప్పక యితిక శక్తిప్రాయంచేసి అదేవత పెట్టికాట్టి
 నందుకు భగవోకానిని పోయినాడు. యితని భార్య
 లున్న సహాగమనంచేసివారు. యీతరువ మమ్మల
 నందరి దుఃఖములేసి, దివ్యవాణ్ణిని నేరస్తుడు
 అయిపోయినాడు. అనిమ చేసినవలె ముగిసిన నీ
 పం వుంచెదను. యితిమి మీరు నర్మజ్ఞులు మీకు
 తెలియజేయవచ్చునీ గమ్మ మీరు నాకు త్వరగా
 శిలపుయిచ్చి పంపించలెనది. యిదిగాక (చిట్టం
 కట్టుతాము) మాకు భర్తలకున్నా తక్కువ అని అరు
 పర్పురుంటే మాజమాబంది హాక కైకమున్నా హాలు
 పాలు జహాబాద్కి యిచ్చి నందర నేరవలెన
 సంవత్సరములు యిచ్చిమిదం అప్పుడు వాళ్లు
 చేసేటట్టుకను ఆయితే యీ చిన్నవాణ్ణి పట్టాభి
 షేకం చేస్తామని నిజాముగారుగారు శిలపుయిచ్చి
 అర్ధసగంలాం చేయించిమిదం నేరం యిచ్చెడిదిని
 చిప్పితే అప్పుడు బుర్రా బుచ్చన్న గారు భాకర్పున్న
 అడ్డామ్మని సాహుకారులను యిచ్చి, ముందావడను
 సంవత్సరములు నానిభావ చేస్తామని నువవిచ్చెను నీ
 వస్త్ర ఆనాటలకు నిజాముగారుగారు పుచ్చుకొని
 యీవిజయరామరాజుగార్ని పట్టంకట్టి తొవలమీద
 కూర్పుంచెట్టుకొని, శిరిహుయిచ్చెంది, అనేకదిన
 ములు రాజుగం చేస్తానని అక్కించుంచేసి చంపించి
 వారు. ఆర్థ్యాది విజయరామరాజుగారు యీమ
 హాన్నెదవదికి యీయనే భావలములు అయినారు.
 అక్రడమంది బుర్రా బుచ్చన్న గారున్న చంద్రయ్య
 గారున్న చింతలపాటి నీలాదిరాజుగారున్న సిం
 హాదీరాజున్న తితిమ్మ సరదాన్లు ముదలయినవారు
 విజయనగరం వస్తూ వాళ్లో పెద్దాపురంపై జగ
 పతిరాజు కుమార్తె తిమ్మరాజుగారిని మాళి పరారుది
 కేచేసి అక్రడమంది విజయనగరం ప్రవేశించి విజయ
 రామరాజుగార్ని చేతపట్టుకొని చంద్రయ్యగారున్న
 బుర్రా బుచ్చన్న గారున్న నీలాదిరామరాజుగార్ని
 చంపించినా కొట్టి నగలకొనితలులు జరుక్కునయినా

పున్నంతిలో నీతారామరాజు గారు చంద్రావ్యుగాన్త
 వర్తమానం పంపించినది యేమంటే “ఆనందరాజు పతి
 మహారాజులుగాన్త మేము దవవారిము చేసినాము
 ముడికలు నాచాక యిచ్చినాము. యేదలకు నే
 ను పెద్దగాన్త రాజ్యాధిపత్యం నేను చేయనిది
 వది. అట్లా గాకుండా నాకంటే చిన్నవాన్త
 తెచ్చి మీర రాజ్యాధిపేతం, యిది మీకు భక్తిం
 కాదు. అది ఖరుగుంపిస్తే శిరుగా చంద్రావ్యుగాను
 చెప్పి అసేవ వయనం ఆనందరాజుపతి మాకు భావగారి
 కొనారును అది పెంచును నేన్న అక్కర్తి రాజ్యాంశ
 చేసేటప్పుడు పాత్రకేను పుట్ట ఆశుపాయిగాను యి
 తను ప్రభువంశం బాద్మిలివద్దగోయక మహారాజులు
 గారున్నా ముందును. మేము యిరుండును.
 ఆనందరాజు గారు పుష్పగా మున్ను పెంచునవం
 అనుకూలం కాకుండు ముదివరాణి యూపకు
 న్నాము వెకమ నీతారామరాజు గారు హోతే శిల్ప
 యిచ్చిన సుగతులు ఆనందరాజు ప్రభుకు విశ్వతం
 లేదు. మేమున్న బాద్మిలిమిడికల బాయివెసెలాయి.
 తిరుగా యీసాన రావంశేత. హుకున్న అగ్నే
 సవస్థియలలతి యిది గంధివసుకువర్గికువచ్చివ
 ది. అది నాలుకు అగ్రహారం ను చేసి మిచ్చిమచావ్రుం
 యంచేసుకొని మాకు సవస్థియలలవ్యంకలనుస్తా
 నార్తి అధిపతి ఆనందరాజు శివకుంకం అక్కర్తి
 గండం శిలలుకుం అగ్రహారం యికు ప్రతకక
 పోతాడా? ఆత్మ తాల్లగాలిలో రామభద్రరాజు
 కొద్దు చిన్నవాకు పున్నాను. అక్కర్తి పెంచు
 కొమ్మకును. అది శిల్పయిచ్చి చురేయివాకు.
 యిచ్చిందికి యెక్క అధికారం యిచ్చివా బాద్మిలి
 దగ్గరపోయి మహారాజు పెద్దగాని ఆనందరాజు
 మొదలయ్యువాని పెద్దగాను ఆనందరాజు పెత్త
 కంపున్నంతే అతనిదింటేమియు స్వర్ణంకును
 కాని వర్ణం తేజాలుయిక్కడాన్త స్వర్ణంకును
 కాదు. యిదిగ్గా దివానాకు జమాపించితిమి
 యివ్వక వేరవుకు అనువాకు. యివ్వకు మేము
 కుదాలులేనీ మాకు సవస్థియలలు జమాపించి కట్టి

నీతారామరాజు గారు చంద్రావ్యుగాన్త దమవచ్చి
 ఆనందరాజు గారు పుష్పగా మున్ను పెంచునవం
 అనుకూలం కాకుండు ముదివరాణి యూపకు
 న్నాము వెకమ నీతారామరాజు గారు హోతే శిల్ప
 యిచ్చిన సుగతులు ఆనందరాజు ప్రభుకు విశ్వతం
 లేదు. మేమున్న బాద్మిలిమిడికల బాయివెసెలాయి.
 తిరుగా యీసాన రావంశేత. హుకున్న అగ్నే
 సవస్థియలలతి యిది గంధివసుకువర్గికువచ్చివ
 ది. అది నాలుకు అగ్రహారం ను చేసి మిచ్చిమచావ్రుం
 యంచేసుకొని మాకు సవస్థియలలవ్యంకలనుస్తా
 నార్తి అధిపతి ఆనందరాజు శివకుంకం అక్కర్తి
 గండం శిలలుకుం అగ్రహారం యికు ప్రతకక
 పోతాడా? ఆత్మ తాల్లగాలిలో రామభద్రరాజు
 కొద్దు చిన్నవాకు పున్నాను. అక్కర్తి పెంచు
 కొమ్మకును. అది శిల్పయిచ్చి చురేయివాకు.
 యిచ్చిందికి యెక్క అధికారం యిచ్చివా బాద్మిలి
 దగ్గరపోయి మహారాజు పెద్దగాని ఆనందరాజు
 మొదలయ్యువాని పెద్దగాను ఆనందరాజు పెత్త
 కంపున్నంతే అతనిదింటేమియు స్వర్ణంకును
 కాని వర్ణం తేజాలుయిక్కడాన్త స్వర్ణంకును
 కాదు. యిదిగ్గా దివానాకు జమాపించితిమి
 యివ్వక వేరవుకు అనువాకు. యివ్వకు మేము
 కుదాలులేనీ మాకు సవస్థియలలు జమాపించి కట్టి

నదుప్రాంతలోకి రావడంలేదు. పోయినవాడు అని చెప్పేవారుగాని యిక్కడ వున్నాడన్న మర్కం యే జూచాడాయన చెప్పేవాడుకాదు. యందుచేతనంటే యితను విజయరామరాజుగారిని అన్న అవుతాడు. యిప్పుడు అనుచితం విచారించి మనంపట్టియిన శత్రు విజయరామరాజుగారిని ఖారా అధికారు వస్తే ఆ పప్పుడు మితిగిరి పట్టియిచ్చినాగా అని మనం అందరినీ తలుగు కొట్టిచగలవాని దుంచి అరిన్ని వట్టియిప్పుడం అనుకుంటాడని భయంచేత చెప్పక యితని ఖర్చుఖరాయకులకు యిస్తున్నాడేనామ. యిట్లావున్నప్పటికి మరొకని దినముల్గు సీతారామ రాజుగారు విజయరామరాజుగారుమీదు, బక్ష్మీకోట కిలేదారును అయిన పోగి నారాయణరాజునలోపు చేతుకొని తన సిబ్బందీతోటి విజయరామరాజులో ప్రవేశించివాడు. చంద్రయ్యగారిని నారాయణరాజు యింత విచార చేస్తాడని తెలియలేదు. బుర్రాబుచ్చున్న మొదలయ్యి వారికిన్ని తెలియలేదు. యాతరున సీతారామరాజుగారు కోటలో ప్రవేశించి చంద్రయ్యగారు చివరివిజయరామరాజుగారిని అన్నమతిని పిమ్మాయుండగా ముద్దులాడుతూయండగా ఆసమయంలోపోయి చంద్రయ్య చెయ్యివట్టికొని చిన్న వాణ్ని వదిలివెన్నాడు. అన్నం తినిపించినప్పుడు అనేక విధాలు చెప్పగా వినక యిద్దరినీచెరవఖయింట్లోను ఖయిడు చేయించినాడు. అటుతరువాతమను రియొక్కడ తిన్నవారిని అక్కడ ఖయిదుచేయించి అంతా బందోబస్తుచేస్తూనేయెడలాలలో బుర్రాబుచ్చుగారు మహిమిదనుండినస్తే ఖయిదుచేయిస్తారని సాయుధంపర్యంతుడాకా మున్నోన్న ప్రకంఠించి లేవక నాలుగుదినముల్గు భోజనంలేవండా మున్నామని కలవుయిచ్చినాడు. మరి పది దినముల్గు సీతారామరాజుగారు తనచేర అడ్డలువాసి మున్నామిదకు పంపించి లదాయికి దేరావేయిస్తే చిట్టలుతగులూనవచ్చింది. అంతట యితను మేల్కొని యింటికి భోగ్యవంతుడు విజయరామరాజుగారి తానుగాదని తెలిసినక. విజయరామరాజు ప

ట్టపురాజున్నా తాను దినాను యానొప్పున నిన్నయంచేస్తాను రాజాంగలు తమ్ముడి చేరట వ్రాయించి తన దినానికి చేస్తావుండేవాడు. మరికొన్ని దినముల్గు తనకు అధికారం బల్కాయించిన తరువాత నఖరాజుకొమాన్సి పంపించి చెంద్రయ్యగారిని యాతెనో పొడిచి రక్తందిగువపడకుండా దూది పెట్టుమని ద్రోహదీక్షచేసి పంపించేవారు ఆరాజు కొమాన్సు యింటోకిపోవేం చెంద్రయ్యగారు ఆకన్నీచూచి, యేమియి యితహస్తాన్నిపిసి సీచి. అని ఆహారే రాజుగారి కలవు అయింది అని అన్నాడు. అంతట ఆమెకు తెలిసి అన్న నాలులు "నేను యెదురుగానిలవపడి మాపనలెను. వెన్నుచేక్కుని వెళ్లుతూయుండగా (—) చేయించుచు కలవు వెనకతిగ్గేవరకు ఆమె కలయిచ్చిన ప్రకారం పొడిచి రక్తం భూమిమీద పడకుండా దూదిగోకప్పెను. ఈవీధిగా సీతారామరాజుగారు చంద్రయ్యగారిని పంపించినవా (రాయెను. యాపంగతి) విజయరామరాజుగారు ఖయిదులోవుండి విచారపడక వైర్యంతే) మృతని మార్కపాత్య అని విచారించక చంద్రయ్యగారిని పంపించినవాణ్ని తిరుగా చంపకపోనని ప్రతిజ్ఞలు వలకుతూ యుండగా యిదినిదివాక్ జీలుదగ్గరిగువర్చి యిటువంటి ప్రజ్ఞలు పలికినంన్ను మీప్రాణముమీదికిచ్చిమును. యిదిగాక మీరు కర్మతీసుకొనినరికిలే యెందరినీ నరుత్కుపోతారు. మీయొక్క రాజున మీకు స్వాధీనంకాకుండా యున్నది. ఇప్పుడు త్వరచడేటయ్యు సమయంకాదు. కాంతంపాండవని అనేకవిధాల సమదాయించి యారాజును బ్రతికింపడాన్ను బహు దుర్లభం అయింది.

తదనంతరం అదివల్గు ఆనందరాజుగారినికీ రాజునయావత్తు వున్నది. గనుక వీరికి జీతాలు యిచ్చుడాన్ను అర్థంలేనందున రాజుగారి సరదార్లు అమీనుబదను మానేసెనుబదనకు అనేవారు ఇద్దరుముగ్గురు వుండేవారు. వీరికి విస్తారంజీతం తాలూకు అర్థం పోకెత్తున్నదిగనని రాజును బద్ధంజేయ్యు

శ్రీ మద్భాగవతము

[మలాది సూర్యవారాదుగాశాస్త్రిగారు]

(ఇశ్రోగంబి కానుకం పంపింపు)

ప్రతిభాలో 'వేది, కూకి' అని పేరుపొందిన
 మలు గానవచ్చుచున్నది. వానిలో మొదటి గాన
 చాచ్చాణ లేఖనధేయముల నిలిపిన సూక్తి. కూ
 సాగినది. ఇది సమస్తవచ్చును. దీనికి నేను 'కూ
 మ్మిట్టా' లినినదో చూచును. కూకి (కేవలి) మూల
 ద్రవ్యము. ఇది కూతురుగానువునుండి పుట్టినది
 గాన పడచుచున్నది. ఈ వాడు కిపుడు తనకు
 న 'కూకు' కన్నడమున 'కూకు, కూకు' అని
 గున(1) కూకు' అనునదిగా గానపడి. తెలుగు
 కన్నడములలోని భాతువులకు గ్రీసకి మోలెరికలు
 లుట, ప్రక్కలకు ముందైనకలకు నొనగుట, విద
 పేరే దలయుట, కదలుట, తూనికపడుట, యు
 న్నముల గలిగా గానవచ్చుచున్నది. పేరినది క్ర
 మము గాన కన్నడమున కూకు, కూక, యనియు,
 కలుగున(2) కూకు, కూకము, తూనిక యనియు
 నామనాచకములు పుట్టినవి. వ్యవహారములు
 న్నముల తమిళములోని తూకు భాతువునుండి
 'కూకు' అనెడి నామ మూలమున నే పుట్టినది.
 కన్నడములో నూడ 'తూకి' భాతువును వృ
 త్తిగమము. ఇందుకు (3) గునూరవాన్మికి గా

మామనామనఁ బ్రహ్మోగము గనఁగనుచున్నది, తీసిం
జుట్టి నుండు ప్రశంసలు కన్నున గూసువుల నుడవడి
యొక్కలు కంఠము న్నొత్తవచ్చునులను బెలుపు
నుండునుండు జేసియు మాబుద్ధవిండులోని గానధా
తువునకు నృత్యమే యగ్గవని నుం, నృత్యమునేయు
పక్షిగావున నెఱుకరి 'తూకీ' యనెడి పేరందుఁ గలి
గినదనియు బైబెలులోని నూతివయు మూలప్రదీప్
మునానిదే యని యు జెలికొనుచున్నది. ఇక్కఁ
బ్రాహ్మపుస్తకములలో నెఱుక యగ్గవని నున్నది.
కాల్గువెలుచేప్పిన 'హోర' పదము నిప్పటి బ్రాహ్మ
భాషానిఘంటువులలోని దాని రూపాంతరములలో
బోల్కొని మిగిలెను.

తోక (నెమలి) ప్రాకృతిమేళ మలనూనె
 పృథ్వీములలోని పదము. ఇదియే క్రమముగా (4)
 దమిళమున తోక, (5) మలనూనెమున 'తోక'
 కన్నడమున 'తోక' తెలుగున (8) తోక యని
 మార్చిరి. మొదటి మాడుభాషలలోని వానికి నా
 లమనియు ముఖ్యముగా (ప్రధమ) నెమలితోక
 యనియు వ్యము. (7) తెలుగు పదమునకు మార్పి
 యు పున్న సామాన్యగుర్తము. దీనినిబట్టి మాడుగా వ్య

(1) దీనిలోని కరణున్న వచ్చిన విధము ముందు తెలియను

(2) ప్రయోగములను జరిపి యీ కారణములకుఁ బూనిక యను వర్గము గవలనుచున్నది. దీనివలన పోలగునవల విచ్చిన తూఁగు ధాతువున కీ వర్గము గూడఁ గలిగినదిని తెలఁచుటయైయు, మూడుభాషలలోని ప్రధాతునామసామ్యమో నాదుము లీ ధాతువునందు పుట్టినవని తెలుపుచున్నది. ఇట్లుండ క్రిష్ణభాష గలములోఁ దూఁగు ధాతువునకుఁ బూనిక వర్గము లేమికిని, ఈ కారణములలో వరుసయైన లేమికిని గాఁజేసెనె యూహము.

(3) కూడిక దశంశకరణాత్మకం, తోడిదరుణి వాచకరణి, వాటితో జుడిగడక పరిమార్చునకల కేరణి,
వాకపరి పరివాడి దశంశకరణి, వాటితో జుడిగడక పరిమార్చునకల కేరణి. కాం. 6-44-72

(4-5) ఈ పదముల యవ్యాసము తో, సోగ యనుకట్టుగా నుండును.

8) ఇంజనీయరునున్న మాట ముందు లెఖియను.

(7) మా కృష్ణ దొరకమ్మ పరివారము.

శివునిచేయుటను బట్టి 'తూకీ' యనెడిపేరు గలిగి నట్టి యందమై పెద్దదిగా నుండు పింఛము గలుగు టంబట్టి తోకయని పేరుగూడ నెనులికి మూలద్ర విషయలోనే యుండియుండునని తెలియుచున్నది. ఇందు తూకీపదము క్రవరముగా సామర్థ్యమును నడచి పృథ్వీయు, కదలుట, యూగుట మున్నగు నర్థము లకును, 'తోక' పదము నెనులితోక, తోకయను నర్థములకును దీగినది. తమిళవర్ణములలో తోక పదమునకు స్త్రీయనెడి యర్థము గూడఁ గలిగినది. ఇందు బొత్తిగా నెనులివిన్నామును స్వరంపనిది మన తెలుగు! అయినను దానితోకను మాత్రము విడువకలేచినది.

నెనులితోక యర్థము ననే తోకపద మిందుఁ దొలక జన్మించి యనుగర్థమునఁ బ్రత్యేకముగాఁ దన తోకట్టుటకు పురియను పదముండుటం గని తాను బహువచనాదిప్రచ్ఛసామాన్యవాచకమైందని యూహింపవచ్చును. ఇతఁ నిట్లెఱుఁగిన నేమి? ఇంతకుఁ జేసినవర్ణలవన 'తూకీ' పదము మూలద్ర విషయలోనిదే యనియు దానంతటి యాభావ జైలి టలోఁ జెప్పఁబడిన భూర్వికాలమున జెనుకనే న్రవి జడతమున నెలకొని యున్నదనియు నన్యురవచ్చును.

ఇంక నిట్లే తూకొన్ని కల్పప్రమాణములుగలవు గాని వానినెల్లనిం దుదాహరింపుట గ్రంథనిస్తరమే గాక జేయుగాదు. ఎట్లయినను మన వేదకాస్త్రాదు లన్నియుఁ గ్రీష్మకారణమున కింమక మీఁదివో

కొంచెము క్రిందివో యని జెట్టియుమాహుఁ బ్రకటిం చెడి కొంతమందినలెఁగాక మఱికొందఱు విదేశీయు లే ద్రవిద్రవజేయు నందరి భాగములయిన యాంధకగ్నా టాదులును గ్రీష్మపూర్వము చిరకాలమువాటివే యని జెప్పచుండగా మన రామానుజ మహాభారతమును స్వృత్యాదులకుండు జ్యోతిష బడిన యాంధ్ర వోళ పాండ్యద్రవిద్రాదివిధిక్షతేశముల భావలకు నూర్వకయల ద్రవిద్రము ప్రాచీనమయిన దని మన ము విశ్వకిందుల కాటంకమేమి? అయినను గొందఱు ప్రాచ్యపాశ్చాత్యులు తలచునట్లుగా రామాను జానులలోని యాంధ్ర వోళ తేలికొది నర్థములు ప్రక్షిప్తములని వారి మతిమునే మన మనుసరింపవలసి వచ్చినను ద్రావిడభావల విభాగకాలము తరువాత బహునేమో కాని జైలింటిలోని మంది మూచనలచే మూలద్రవిద్రభావమునికి మాత్రము గ్రీష్మపూర్వము చేయింపకు నెవకటిదీరునుట తప్పదు. కావునఁ గొందఱుతమన రామానుజాదుల ననుసరించిన యా ర్యులవోక యువాగ్రకగ్నాటాదిదేశముల విభాగమును నుమ్మ మనుకొనిన వారునుందుఁ గాకపోయినను, గ్రీష్మపూర్వము సప్తకళకములఁ దప్పని వాడల పాగివ్యాచార్యుఁడును వాటికింబుక తిరువాతివాడగు కాల్యాణునిఁడును దమ I వ్యాకరణముగ్రాహి వార్తికములలోఁ జేర్చొనిన కలింగ వోళ కేళ కష్మిందాని దాక్షిణ్య దేశముల మొక్కయు, కృష్ణగోదావరీ తామ్ర పర్వప్రముఖమయ్యె గ్రామము 2 పంచనద నద్ర గోదావర తేజ్రముల నెనుక్క

- 1 ద్యృష్ట్యాగధకలింగనారకుసాహిత్యం. 4-1-170. కంభోజాదిధ్యత్వవిధిక్రమ్యం (వోళ కేళాదులగిరి) నిర్మింపుతక్షు కలాదిభ్యోన్ 4-2-92-కక్షుకలాదిమ కష్మిందా-సంఖ్యా గూడి గోదావరీభూ. పంచనదం-పప్రగోదావరం-వర్తదాదిధ్యత్వ. 4-2-82. తామ్రపర్వ-అనుగా (వర్తదాదిగిరి) ఇట్లెన్నో కలను
- 2 ఇప్పుడు తుంగభద్రాత్రయ తంబావ్రాసంహితయలోని తిరువాదిసప్తన దక్షిణము గోదావరీ మధ్యము లో ద్రాక్షగోదామయ. ఈ యదాహరణములు భట్టజీ దీక్షితు లిచ్చినట్లు కనబడుచున్నను వానివలన నలు కాల్యాణునిఁడు మానవనే యగుట సత్యము. ఆకలికాలమునండియు కాస్త్రపాఠపరింగా నోనియుదాహరణములు నెప్పుడున్నవి గావుననే భట్టజీయట్లుదహరించెను. ఆవార్తిక మీఁదు వోళ జనులకు జన్మింపక పోయిన దానికి జేయుగా నుపయోగ మేలేదు. కావునఁ గాల్యాణునివాటి కీర్ణముల కీర్ణం వచ్చెనంట నిక్కమును.

యొక ముసలవాడ పురముల యొక్కను నిర్ణయమున సంస్కృతానుయము వారికమున్న యాచ్యులిందురు దించిరిని విస్తృతముగా సాక్ష్యమిచ్చుచుండుటం చేసి క్రీస్తుకమునకు మున్న తొమ్మిదవ శతాబ్దము వనో యెనిమిదవ శతాబ్దవో యాచ్యులీ ద్రవిడదేశము నాకమించి యందురని యుఁ దరువాతనే మన మూలదేశ్యము మాతృద్రవిడమునుండి వేలుపడియుండుటయు దానికాలము క్రి. పూ. ఎనిమిదవశతాబ్దము కడపటిభాగము యందుననియు స్థూలవృద్ధి చేసి పుట్టికి నిర్ణయించి కొందఱు. ఇది మిథులంగా నాంధ్రాంశ్యరాజులు మన దేశమునఁ బాలనమారంభించిన కాలమునఁ గా క్రీస్తుపూర్వము మూడవశతాబ్ది నుండును మనదేశ్యభాష యిట్లుండి యందునుని యూహించుటకుఁ గూడవలదు గలుగమించేసి మాతృగర్భమునందే పెరిగివచ్చిన యిది యీనాలుగునందల యేండ్లకాలము నాంధ్రగోద్ర విరుస్తుగా ద్వీపశైలావస్థ ననుభవించిన యిది పేదపిల్లయై యుండెనని తలంతుము. దేశమాంధ్రమై యుండునగా దేశమున నాంధ్రము నాడుకలో లేకుండెనని చెప్పటం హాసగడు గాని మాకునగ్ధులొ దీని తొక్కలయములు మన కిప్పుడు వీలగుచుండునుగానికొ గొన్నికాంక్షములు లేకపోలేదు, ఆకాండముల వినియెదుట నేలఁడిచిన సామే తునునను జమత్కృతికై యిందుక వర్ణించి చూచుము.

సంస్కృతప్రాకృతముల స్వభావముగాఁగల యాచ్యుల దామనార్యభాష యని భావించెడి యీ దేశ్యమును సగటుచేసి యాచరింపఁకుట సహజమే కదా? ఇక నాని కాకరమైన యీదేశ్యమును బాలింపవచ్చు. యాంధ్రాంశ్యరాజులను వారికి మునుపటి నానుఁ గూడఁ బ్రాకృతమే మాతృభాషగాఁ గలవారగుటచేతను, అది రాజీకృతభాషగా విందు సకల కార్యములు పెట్టినట్లుట కనువు గలుగుటలేతను వానికిఁ గూడ దీనివంకఁ జూచిది యొక్కఁ గలుగలేదు గుటయు ముఖ్యంకమే. అట్టియొక దీనికి నామయామము లేట్లు వచ్చుక? తను జీవితకాల మంతయు

చేసకాస్త్రపురాణములకే వినియోగించుచు నెట్లుదైన ప్రాసిన సంస్కృతగ్రంథమునే వ్రాయుచు నుండిన యాచ్యులంతలా రవును గాదు నిదన సుమారు చే యేండ్ల పయివాక గూడ నీదేశభాషలో గ్రంథము వ్రాయుట మగ్గించ మని బొంబించిన వానిగాఁ గానవిచ్చుటంచేసి వారు దీనిలో నాలుగునాట లేండును వ్రాసిన కాపమున కొడిపట్టలేదు. ఇక సకల ప్రపంచము భాషాసేవచే నాగరకరిఁ గాంచిన కాలములో నాంగ్లప్రామాజ్యము నెలకొన్న సమయములోనే యాటంకములు లేని దినములలో మొన్న మొన్నటి వఱకు కూర్రజాతియందొ క్కరభాషాసమే యపుమాపరుగుట మనమే వీనులగ విని కిమ్మలారఁ గానిది యింపఁగా నక్కాలమున నిందలి ప్రాచీనకాపులకు వ్రాయు జదువ నేరు పెట్టుండెడినో యెడిగడి చేమి చెప్పెడి దేమి? ఇది యిట్లుండి వచ్చుటి యాచ్యు లిందలి వారితో నీదేశ్యమున మాటలాడుచుండినను వారి ప్రాకృతపు నాటలు తిలుచుగా వ్యవహారమునఁ బ్రాకుటం చేసి దేశ్యపదములు చాలవఱకుఁ దొలఁగుటయును వారి స్థానంబులఁ బ్రాకృతపదము లాక్రమించుటయుఁ గూడ ముమ్మాటికే జరిగిన దని చెప్పరమ్మను కావుననే తన తల్లినుండి యీ దేశ్యము తెచ్చికొనిన కొన్ని మాటలకు మారుగాఁ దద్భిజములే వివరముట సంభవించినది. ఇందులకుఁ గొన్ని యుదాహరణములు చూడుదు. మట్టి, మమ్ము, గోద, కత్తి, గొడ్డలి, గివ్వె, అడము, బొడ్డు, తాకు, ఈ మొదలగు ననేక శబ్దములు గిచ్చములని మనవై మాకరములు వక్కాణించుటం చేసి నిశ్చయవిహంగములలో నుండు దగిన యీపదములకుఁగ్ధముం దలంప దేశ్యగాలే లేనని చెప్పరని మున్నది. ఇంత యే? స్త్రీలయను సామాన్య వాచకముగా మనుగొనబ్రాహ్మణుల మానినీ యనిడి శబ్దము కాక దేశమే కాన గాకున్నది. మార్చిగా? మాన్యస్తనమును విడిచిన యిందలి యీ కనుగండు బొస పోడినాంబలవం గలిగిన యీ జబ్బుచే దన తొంటిరూపమును బాలవఱకుఁ గొలుపొయి

